

EESTI KIRJANDUS

SISU:

A. ORAS: Eesti liidrika a. 1936.

D. PALGI: Eesti romaan a. 1936.

A. SAARESTE: Eesti õigekeelsuse päevaküsimustest.

A. MIKS: Heksameeter ja eelegiline distihhon eesti teoorias ja värsis.

M. SILLAOTS: Peet Vallak — Armuleib.

O. KUKKUR: Jugoslaavia mägismailt.

Eesti raamatute üldnimestik 1934. a. alates. 30. poogen.

N° 2

25. veebruar

1937

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

KUUKIRI EESTI KIRJANDUS

1937

ASUTATUD 1906.

XXXI

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja D. PALGI.

Toimetus:

P. ARISTE (rahvaluule), H. KRUUS (ajalugu), F. LINNUS (rahvateadus), A. SAARESTE (keel), FR. TÜGLAS (kirjandus).

Käsitöökirjade tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitöökirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitöökirju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Aia 19, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti. Aastakäik ca 800 lk.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläänud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbri korrapärasest ilmumisaega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Aia 19, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Ülikooli 15, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 11.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

O/ü. J. G. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

„Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Rüütli 11, tel. 9-58.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus, Pikk 2, tel. (20)4-49.

„Suur-Karja 23, t. (2)15-31.

K/ü. „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Narvas: „Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Hermanni 11.

Viljandis: „Pressa“ ajakirjanduse keskladu, Tartu 3.

Kuulutused teksti järel: lehekülj 30 kr., pool lehekülj 15 kr., veerand lehekülj 8 kr.

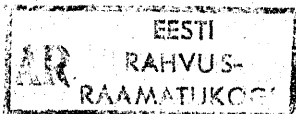
Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s. XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXIX (1930—1935) hinnaga à 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusil

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Aia 19, Tartu, tel. 6-01, posti jooksev arve 20-36.

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

VEEBRUAR 1937

NR. 2

EESTI LÜÜRICA A. 1936.

Meie lüürিকা on Noor-Eesti aegadest peale olnud üks meie kultuuri suurimaid varasid. Vaevalt saab seda seletada muuga kui meie rahva erilise andekusega sellel alal — seda oletama paneb juba meie rahvaluule suur rikkus. Ka muudel aladel tüürime kord vähema, kord suurema hooga edasi, ega või öelda, et meie teadus, meie romaan, meie novell ei oleks üsna mitmelgi puhul juba täiesti küpsed ning et neil aladel ei oleks märkida üsna silmapaistvaid võite, eriti arvestades meie iseseisva arengu lühikest iga. Kuid üllatav on, et just sellel vaimsel alal, mida meie sageli nii mõistuslikuks ja kuivaks laidetaval tõul ei arvaks võivat suurele õitsele pääseda ja millel muide ka üldsuses leidub suhteliselt vähe kõlapinda, on meil reljeefseid ja huvitavaid isiksusi võib-olla rohkem kui kuski mujal. Pealegi ei saa praegu enam nagu mõni aasta tagasi kurta luuletajate järelkasvu vähesust. Hoopis vastuoksa, andekaid debütante leidub terve rida, ning mõni neist töötab kujuneda esmajärguliseks jõuks. Oma päraseid, juba profiiliga isiksusi tekib järjest juurde. Ning ka keskealise põlve esindajaist areneb mõni ikka paeluvamaks ning avab meie luulele uusi tulevikuperspektiive. Tõsi küll, mõni jääb maha, ei tea muidugi, kas ajutiseks või lõplikult, mõni väsib, mõni kordab ennast, kuid üldpilt on rõõmustav. Oleme lüürikas juba jõudmas maailmakirjanduslikule tasemele, nagu täie õigusega ühes hiljutises artiklis märgib Aino Kallas. Ei saa küll salata, et osa meie luule parimikust ei ole veel leidnud küllaldast tunnustust, et päevakajaline või moenõudeid järgiv kirjandus sagedasti saab hoopis parema vastuvõtu osaliseks ning et eriti noortel, kuigi nad mitmeti ületavadki mõningaid oma nimekamaist eelkäijaist, tuleb oodata tükk aega, enne kui neile avalikkuse silmis kätte määratakse neile sobiv koht, kuid see on alati olnud nii. Nende loomisvõimet see loodetavasti siiski ei halva.

Peaasi on ikkagi see, et sellel alal vitaalsus kestab edasi ning et otsitakse uusi teid. Just uutelt suunavõttudelt on meie lüürika mineval aastal üsna tunduvalt rikastunud, kuigi debüüte ei ole arvult palju. Koos omapärasusega on märgata avarat, sõna parimas mõttes „euroopalikku“ tuult, intelligentset, kaugele küündivat pilku, herkuse ja kultuuri kasvu, sisetundelist, anduvat suhtumist oma kunstisse ning maailmavaatelist süvenemist, kuigi mitte seda lihtsate ideede laiakstallamist, mida meil mõnikord suvatsetakse nimetada „ideoloogiliseks“ kirjanduseks. Võime märkida mitugi üsna tähelepanavat ning — mis näib veel tähtsam — tulevikukski lootusi sisendavat saavutust.

Kindlaim tee käsiloleva materjali grupeerimiseks on vististi selle reastamine põlvkondade kaupa, kuigi eri põlvvedes esineb väga erinevaid luuletajafüsiognoomiaid. Vanemat põlve me seekord üldse ei näe — igatahes mitte vanemat kui see, kes võitis endale nime „Siuru“ liikumise aegu. Ja kui erisugustest maailmadest ei ole pärit sellegi esindajad! Süvenev, kultuurne, vormilt ja mõttelt küps Semper, hoolimatult ja sagedasti hooletult, kuid temperamentselt pihta raiuv Barbarus, kibe, melodramaatikasse kalduv, lüürilisust armastav Kärner, ning laulev, leelotav, oma tunnete, piltide ja kõlade maailma uppuv Henrik Adamson.

J. S e m p e r i t tunneme kõik kui ühte meie ilmekaimaid, teravajonelisimaid päid, kes ammu on loobunud vaimukate katsetuste põnevast spordist, andudes mõtlikumale ja süvenevamale inimeste ja mõtte maailma vaatlusele. Ta on alatasa arenenud nii proosas kui luules. Tema suurepärasest esseedest ja reisikirjeldustest, mis alati otsivad ja sagedasti leiavad nähtuste tuuma, on meil viimasel ajal katsutud halvustavalt mööda minna, aima-mata, et nende teravast analüüsist ja plastilisest kujundusest ning avarast orientatsioonist saame parima vastukaalu nüüdisaja pinnalisele moetsemisele, mida üldse võib tahta. Nii mitmekülgsed ja laiad nagu on Semperi huvid ja teadmised, sama sirgjooneline on tema intellektuaalne ausus. Kuid keset seda esmajärgulise kultuurilise ja enamasti ka kunstilise tähtsusega tegevust prosaistina, on Semper ühtelugu leidnud mahti oma intiimsemate, tundelisemate impulsside ärareageerimiseks värsides. Näib, et tema isiksus viimasel ajal on kahenenud: intellektuaalne mina otsib väljendust proosas ja emotsionaalne mina põgeneb ikka järjekindlamalt luulesse. Tulemuseks on kirevuse vähenemine ja stiilipuhtuse tõus kummalgi alal, kuigi muidugi väljenduse kunstiline jõud proosas on vähemalt endine ja intelligentsus luules on sama ilmne, kuigi vähem demonstratiivne kui vanasti. „T u u l e r a t a s“ on raamat ilma žestideta ning näkku-

kargava vaimukuseta. Selle luuletustel on tihti otsekui loor peal, nende selge pildistiku taga peitub teist ning olulisemat sisu. Vorm on enamasti väga küps, ümmargune ja puhas, ning endist helkivust asendavad lihtsus ja läbipaistvus. Mõnikord seda stiiliideaalid näib isegi olevat taoteldud nii innukalt, et saavutatakse primitiivsus, kus Semperi isikupärasemad omadused ei pääse täiele mõjule, kuid harilikult toon omandab mingi karskuse, mis võimaldab mängida väga peenelt-lüürilisi, siiralt-tundelisi viise. Suvise looduse rahu ja soojust tunneb paljudes selle raamatu maaelu luuletustes, mida lugedes vaim hõljub tõeliselt idüllilises, mulla värskust hõngavas õhustikus. Värvid on neis mõnikord harva robustsed, näit. „Tammes“, kuid harilikult on nad akvarellpehmed ja -peened. Varjatud laulvus teeb selle osa raamatust eriti lüüriliseks ja tundeid leebelt oma voolu haaravaks.

Teravamad, reljeefsemad ja väljakutsuvamad on Semperi ajalaulud. Nendeski pole demonstratiivsus — ei mingit oratori paatost ega miitingutooni, vaid pigemini allegooria ja võrdkujulisus, kuid seisukohad on selged, formulatsioonid vahel väga lõikavad ja sarkasm nuhtlev. Tasalülitatud vaimsus neist naudingut ei leia. Semper on demokraatne vaimuinimene, kellele brutaalsus, labasus, tuulelipumeelsus ja õõnsad hosiannad aja puuslikele on võrdselt vastikud. Ta on patrioot, kes näeb fanatismis varitsevat surmahädaohtu just Eesti-taolisele väikesele maale, kus veel vähem kui Etioopias suudetakse tõrjuda kõikjal luuravate Mussolinide ahnitsevat toorust. Ta näeb traagilist grotesksust, millest oleme ümbritsetud, ning oskab seda kinnistada jõulistes, kuigi harvajoonelistes piltides. Ta on tõeline isamaalane, kuigi ta ei kõvenda häält. Pisut raskemeelselt, kuid julgelt fikseerib ta tõelisust.

Kuulipildujate õigluse, rahvasteliidu loojaku või vähemalt päikesevarjutuse, labastatud tööpaatose ja fanaatilise intellektiteituse kurvast vaatamängust on hea Semperiga siirduda ekvaatori meredele, avarusse, kus vahenditult kõneleb loodus, laiem ja võimsam kui meie oma. Semper on põline rändur, ja rännukirg tiivustab teda seegi kord oodiliseks hooks, mis ülistab uudse ja tundmatu otsingute ülevat riski. Paari luuletusse poeet on suutnud sulgeda mere ürgjõulise voogavuse ja monotoonselt vägeva vitaalsuse. Nois temas ärkab juba panteismi meenutav ühtesulamistung ääretusega. „Sina, meri, endastmõistetav ja püha, lihtne nagu leib ja soe kui ümbervõtt!“ Samasuguselt nagu nende sõnade järgi meri autorisse, mõjuvad need luuletused

vähemalt ühte lugejasse. Neis Semperi kunst on täisküps, kuldselt läbipaistev ning mahlast pakitsev.

Kuid minule näib, et selle kogu parima osa moodustavad siiski nukrad, diskreetsed hingeelu peidetud nurkade vaatlused raamatu lõppsarjas. Eriti üks neist, oma elule raudteerööbastel lõppu tegeva noore naise viimseid hetki kujutav „Astus keegi“ oma tagasihoidlikult, kuid suurima kaas- ja sissetundejõuga esitatud sümbolistliku pildistikuga, oma suure õrnusega kuulub kogu meie senise luule tippude hulka. Ei ületoonitamist ega hüüatust, kuid milline tundeherkus selle lihtsa, sordiinistatud sõnastuse taga! Siin ja mujal Semper võistleb Underiga inimlikkuses ja läbinägevuses. Ta on resigneerunud, kuid julge — seda tõestab „Sügislehed“ oma väljakutsega saatusele.

Semper on leidnud tasakaalu inimesena ja kunstnikuna ning võib nüüd süveneda iseendasse ja maailma. Ta ei tarvitse žestikuleerida, vaid peene ja tundliku pintsliiga maalib ta nüüd ennast ja teisi, andes rohkem aimata, kui ta näitab. Mõnikord on veel liigselt tunda ta tahtlikku enesedistsipliini ning keskendus- püüdu. Niisugustel puhkudel mulje ei ole täiesti puhas, kuid oma uue kogu luuletuste parimikuga ta süvendab ja peenendab meie kirjandust üsna silmapaistval määral.

Julge, demokraatne ja teadlik oma veendumustest nagu Semper on ka Johannes Barbarus oma värsivihus „Memento“, milles mälestatakse kaht haudaläinud sotsialisti ning vabaduse pioneeri Eduard Vildet ja Mihkel Martnat. Barbarus ründab täie rinnaga vanameelsust ja vaimupimedust, ning tema temperamendi vasar taob värsimetallist nii mõnegi lendava tulekübeme. Jõudu tema värssidel paiguti on üsna palju, kuid liiga sagedasti haamer küll kõmiseb ja pillub tuld, kuid ei suuda rauale anda vormi. Niisugustel puhkudel sõnad raksuvad liiga monotoonselt ja sädemete lend väsitab. Suur osa sellest raamatust oleks mõjunud paremini proosas. Näib, et Barbarus siiski ei ole küllaldaselt sobiv rakenduskunstnikuks ja et pikema poeemi vorm pole temale kohane. Tema tuline veri vajab lühemat vormi, sellele see suudab anda elu ja energiat, ilma et tekiks kaose muljet. Eriti vabavärsis Barbaruse hoog ja leidlikkus pääsevad täiele mõjule. Mitmekümneleheküljelistes poemides, eriti veel kui vormiks valitakse kindlapiirdelised stroofid, mille nõudeid Barbaruse tuiskav temperament siiski ei luba tal täita, läheb seevastu hoog kaduma ja tekib selle asemele konarlus, eriti kuna autor sedapuhku harilikust veel märksa vähem hoolib riimist, sellest petlikust dekoratsioonist, mille seadusi tuleb mõnevõrra respektierida, kui üldse hakata seda tarvitama. Ühe sõnaga, Bar-

barus ei ole oma harilikul tasemel, vaid on kogu aeg tunda, kuidas ta oma programmilist sisu püüab vägisi suruda tõrksatesse stroofidesse. Imponeerivaks jääb uljas temperament, mis lõhub julgelt edasi, kuid väljapaistev, kuigi hooletu artist Barbaruses jääb seekord varjule.

Samasugust halvakspanu puhta vormi vastu näitab H e n r i k A d a m s o n i „M ä l e s t u s t e m a j a“, kuid kes teab, võib-olla ei ole see halvakspanu, vaid ebateadlikkus vormiprobleemidest. Vormiotsingut on ses ju õieti vägagi palju. Adamson püüab ühtelugu läbi tervete luuletuste läbi viia kaheeriimilist skeemi, ainult ei õnnestu see tal enamasti kuigi hästi. Siiski on tema värssides alatasa värsket rütmivere tukset, nad laulavad, nad sisendavad meeleolu. Mõtlust on neis vähe, need on pigemini vabalt veerevad leelutused loodusest, rõõmust, nukrusest ja naljast. Vahel juhtub halbu maitsevääratusi, kuid selle eest mõni pilt ja loodusmeeleolu tekib silme ette ja poeb hinge kastevärskena ja udupehmena, värsside tasakesi helisedes veel hulk aega edasi. Adamson on läbi ja läbi lüürik oma rütmi ja keelega, oma nägemustega üsna lähedases seoses külaga ja loodusega, eriti loodusega, kui selles ei ole inimesi. Kõik on vahenditu ja soe, sagedasti imeõrn, kuid mitmedki kurjad lapsused, kõigepealt linnakeele toomine kas või laiarütmilistesse uuema rahvalaulu vormidesse rikuvad illusiooni. Selle eest Adamsoni õnnestumised pakuvad mõnikord suurt poetilist naudingut. Ta ei ole teadlik kunstnik, kuid kahtlemata on ta poeet, kelles mõnigi tundeimpulss võtab üllatavalt sugestiivse vormi. Ta ei luuleta, vaid luule puhkeb temas vahel ise suure värskusega esile. Niipea kui teadlik kunstitsemine tuleb juurde, on võlu haihtunud.

Võrratult rohkem literaadiomadusi kui Henrik Adamsonil on alati olnud J a a n K ä r n e r i l. Tema värssides ei ole seda vahenditult uhkavust, mis võib „Mulgimaa“ autori luule mõnikord teha nii haruldaselt puhtaks ja loomulikuks, kuid seal, kus Kärner vähegi püsib oma normaalsel tasemel, ei ole selle eest ka neid kõikuvusi suure õnnestusime ja täieliku äpardumise vahel, mis Adamsoni lüürikas nii sageli pahandavad. Kärner on teadlik, õige suure vormiandega, reflekteeriv lüürik, kes oma paaris eelnenud luuletuskogus küll oli kannatamas liigtodangu harilike pahede, silumatuse, pinnapealsuse ning kaunis sagedasti isegi maitsevääratuste all, leppides muide liiga kergesti ka trafareetsete piltide ja temadega, kuid kes oma uues, kuuldavasti viimses värsivihus „Sõna-sütega“ on uuesti välja pääsenud isikupärase kunsti teele. Kõigiti viimisteldud luulet autor siin küll ei paku. Ta ise kinnitab mitte hoolivat „stiilikomast“, mis

ei sobivat praegusele karmide reaalsuste ajale, kuid tema stiil on senisest siiski hoopis puhtam. Ning mis on vähemalt sama tähtis, tal on midagi öelda ja ta ütleb seda mõnikord üsna mõjuva kirega. Ma ei saa väita, et mõni stiililapsus selleski kogus vahel ei rikuks muidu endast musikaalseid ja huvitavaidki luuletusi (vrd. näit. „Ave Maria“, lõpprida luuletuses „Haige hommik“ või pilt „lume sulavast supist“ muidu stiilses „Kevades minu aknast“) või et melodramaatiline ülepingutus vahel ei häiriks, kuid tal leidub vastutasuks läbini puhtaid ja harmoonilisi loodusmeeleolusid („Kevade õnnistus“, „Suvistelaupäeva õhtul“), ja mehiselt väljakutsuvaid asju nagu „Saatusetrots“, mille lõppstroofi võiks igauks endale võtta motoks: „Ei terveks saa, mis elust puru — / mis ees, ei tohi olla juhus, / vaid oma tahtega ma surun / veel saatusale valjad suhu.“ Luuletajana on Kärner uuesti teel selle eesmärgi poole — võib-olla ta saavutab selle. Tugevasti mõjub „Ahastus“ oma väljapääsematuse tundega. Seda lugedes võib hakata kahetsust tundma peagu igauks, kes kunagi on aidanud lisandada Kärneril teataval ajal nähtavasti tõesti raskelt lasunud masendustunnet, isegi kui vastuollu sattumine oli õigustatud. Üks tulemus säärastel antagonismidel igatahes on olnud — Kärner on jälle hakanud kirjutama tõesti häid, ehtsa inimliku sisuga luuletusi. Eriti seal, kus ta käsitleb loodust ja tööd või on täis uhma saatus vastu, tunneb tema värsides värsket tuult. Mulje puhtust vähendab paiguti tehnilise külje pisut kergelt võtmine, eeskätt riimides. Kuid elamusliku sisu sugestiivsust ei saa eitada, iseäranis kui korruga läbi lugeda terve luuletuskogu. Raamatust ei kõnele küll täiesti oma materjalist üleolev kunstnik, kuid igatahes inimene, kes näib olevat enese leidnud ja kelle eneseleid annab hoogu ja elu ka tema värsidele. Mõnigi asi näib olevat alles suurest laastust löödud, kuid lepitavalt mõjub tunne, et laast ei olnud väikene. Seekord on tegemist hoopis tihedama isiksusega ja tugevama sulega kui sama autori puhul pool aastakümnet tagasi.

Sama uljas, kuid nooruslikum oli J. Sütiste oma väljakutsuvail opositsiooniaastail. Kui temas lõi lõkkele põlastuse paatos, said ta värssid erilise hoo, leidlikkuse ja värskuse. Inimloomused on mitmesugused, kuid Sütiste veretukse näib loiduvat, kui tal pole juhust üles- ja väljakutseteks. Küll on ta kirjutanud palju karastavat matka- ja loodusluulet, kuid sellest alast üksi ei näi temale pikapeale jätkuvat. Ta peab millegi üle pahandama. Palja „positiivsusega“ — olgu see kas või looduse positiivsus — ta end nähtavasti kunstnikuna pealvee hoida ei suuda. Ta ei tohi taltsaks muutuda, sest see on tema tempera-

mendi surm. Vihastagu ta kas või esteetide üle — selle üle vähe-
malt üks „esteet“ ei pahandaks sel määral kui Sütiste omal ajal
nii suure temperamentsuse raugemise üle. Võimalik on muidugi
seegi, et nii suure produktiivsuse puhul nagu Sütiste oma loo-
mispinevus vahel ajutiseks lõtvub. Tulgu see millest tahes, kuid
„S a d a m a t e s j a s a a r t e s“ ilmneb teatav pinnal hõlju-
mine, teatav pinevate tõusude puudumine, mis takistab autoriga
kaasa elamast. „Vanad rajad“ näit. on nii vormilt kui sisult
Sütiste kohta liiga kergekaaluliselt mõjuv luuletus. Selles ei
ole kuigi palju reljeefset, see ei paelu tähelepanu; selles puudu-
vad autorile muidu nii omased kaasakiskuvalt improviseeritud
(või improviseerituna mõjuvad) kohad, kuigi ma ei kahtle sel-
les väljendatud meeleolu siiruses. Mõnigikord on tunda šab-
looni ja andeksandmatut viimistluse puudust, näit. luuletuses
„Puhkaval ookeanil“. Vägevuse t a o t l u s on sageli liiga ilmne
ega veena näit. „Rajus“. Kuid sellega ärgu olgu öeldud, et ra-
mat ei sisaldaks rida vägagi meeleolulisi, lugejat otsekohe võ-
luvaid asju, nagu näit. meisterlik merepilt „Udu“ või tugevarüt-
miline „Täitmatu haud“ või mahlakas ja originaalne „Pörsad“.
Kahju ainult, et üldtase sedapuhku ei vasta Sütiste võimeile.
Temalt võib palju nõuda, selleks õigustab tema minevik. Praegu
ta andub liiga kergele loodusreportaažile (kui säärane väljend
on lubatav). Loodetavasti käesolev sõnavõtt provotseerib teda
pahameelele ja tema annete kohasele luulele.

Hoopis teissugusesse maailma kui Kärneri ja Sütiste puhul
satume vaadeldes nooremaid ja noorimaid luuletajaid Betti
Alverit ja August Sanga. Mõlemad on teadlikud,
andumusega oma kunsti harrastavad poeedid, kes nähtavasti ei
anna midagi kergesti käest ja kellest seetõttu jääb väljapaistva
küpsuse mulje. Alveri juures on täielik valitsus tööriista üle
nii ilmne, et tema juures üldse enam ei märka tehnika olemasolu.
Sanga esikkogus leidub veel mõndagi vormilt vaieldavat, kuid
temaski on artistiveri salgamatu. Temas märkab veel vormi-
otsingut ja kohati ebakindlust, kuna Alver sellevastu on värsi-
elemendis nii kodus, et hiilgavgi vormivõit tundub tema juures
endastmõistetav. Kergus, reljeefsus, musikaalsus on temal
nähtavasti sünnipärased. Seda võis näha juba tema „Loos valgest
varesest“. Kuid tookord ei olnud tal sisuliselt veel midagi eri-
lisemat öelda. Värsid olid suurepärased, kuid nende otstarve
paistis kaunis ebamäärane. Kogus „Tuli ja tolm“ esineb
meile sellevastu juba täiesti küps kunstnikuisiksus, kellel on
anda oma kindel lisa meie luulele. Keegi väga silmapaistev vanem
kirjanik tähendas minule, see raamat olevat tema arvates parim

esikkogu lüürika alal, mis Eestis üldse ilmunud. See on endast julge väide, kui meeles pidada, et see tähendab „Tule ja tolmu“ asetamist üle „Amores'e“, „Rahutuse“ ja Talviku „Palaviku“. Ühes suhtes võib selle arvamusega siiski kindlasti olla nõus — see on küpsem teos kui ükski eelmainituist tervikuna. Ning tahetagu seda tunnustada või mitte — olen veendunud, et see toob meie luulesse midagi väga uut ja edasiviivat, ka kogu oma suunalt ja sisult. Oma vormi metalsuselt see on väga sarnane Talviku koguga. Võib-olla räägib „Palavikust“ ahastuslikum ja teravam kiring, kuid selle eest „Tuli ja tolmu“ on avaram. Sõnastuselt ta on sama tihe kui Talviku värsid, kuid vorm näib autoril olevat veelgi suveräänsemalt käes. Alveri teoses ei ole nii painajalikke kinnisideid kui Talvikul, kuid ta suudab lühikes-teski luuletustes tõusta üleva õilsuseni, millist meil on harva nähtud. Temalegi on omased sünged toonid, raske skepsis, sise-mine lõhestumine, kuid need ei lõhesta kunagi tema luulet. Ning mingi suur eluarmastus, mis on lähedalt seotud julge riski otsin-gutega, annab Alveri elutundele laia baasi. Ta näeb ja tunneb üllatavalt palju ja teravalt, kuid ei valgu kunagi laiali. Kirglik kiindumus täiuslikku vormi paneb kõigele andma äärjoont ja nägu. Väga tihe mõtteline sisu nõuab sageli intellekti kaastööd, kuid see ei tekita värssides udu. Vahel vorm, mis harilikult on otsekuu lihvitud kristallist, sulab lahti ja laseb tundel vabamalt voolata, näit. „Aimuses“, kuid enamasti oleks nagu tegemist hinnalise juveliirtööga, mis võlub oma kunstipärase puhtusega ja millesse on suletud hulk elamusenergiat, kuid viimane on nii-võrd kunstteoseks objektiivistatud, et autori mina nagu ei tuleks üldse enam küsimusse — igasugune familjääritsemine puudub absoluutselt. Alveri luuletused koonduvad harilikult ümber mingi kujuks, sümboliks vormitud mõtte. Mõte ise on sealjuures tugevate elamuste fookuseks, mis teeb selle luule nii kaasakiskuvaks. Peidetud kujul on need värsid sagedasti õieti pihtimused, kuid mitte autori enda nimel, vaid mingi sümboli kaudu. Autori ülimald impulsiks näib olevat elu ja mõtluse suure hasartmängu sulgemine lõplikku vormi. Palju ja ahnelt elada, elult omandada ta rikkaim ja raskeim sisu ja see muuta hävimatuks värsiks on kahtlemata luuletaja andumust ja kirge vääriv eesmärk. Teisejärgulise, odava ja võltsi vastu autor tun-dub olevat hambuni relvastunud. Näib, et isegi veetlevate het-kede kinnipüüdmine kaunistesse värssidesse on temale vastu-meelne, kui ta neile hetkile ei suuda anda sügavamat interpre-tatsiooni. Ning seda interpreteerimisvõimet, seda mööduvas

püsiva nägemise pilku temal on. Tema raamatu ilmumine on rõõmuga tervitav sündmus.

Sanga esikogul „Üks noormees otsib õnne“ ei ole samasugust sisulist kaalu ega vormilist teravust, kuid see on siiski samast maailmast pärit. See mõtlik noor poeet väljendab oma tundeid ja vaatlusi subjektiivsemalt ja vähem varjatult, kuid mingi karske tagasihoidlikkus ei luba temalgi oma mina maailmale ristselili lahti lüüa. Temas on rohkem pehmet impressio- nismi kui Alveris, kuid elamusi teravaks pildiks ja kindlaks, metalseks rütmiks koondada suudab temagi. Temagi oskab tõusta üle hetkelise meeoleolu, kaaludes kogu olemasolu suunda ja väärtust. Etteheited endale on sagedasti kibedad, kuid nende taga on tunda head tagavara rahulikku jõudu, mis arvatavasti suudab välja jõuda otsingute rahunemise ja sihitusest: „Las halada: „Maailm on soomaa!“ / meil' sosisklejad kogu tee; / kord marsib ellu nagu Rooma / me ärklitubade armee.“ Sageli Sang viskub mõne ekstaasihoo tabatuna püsti, ja ta ärevuse värin kandub üle lugejasse. Meie luule teatavale suunale omaseks saanud vai- muka formuleerimise võime on kujundanud temagi stiili, kuid ta ei ole sellele astmele jäänud peatuma, vaid otsib hoopis midagi muud kui paljaid puänte — ta püüab oma mina kõigi selle tead- likkude ja alateadlikkude suunaotsingutega oma värssidesse panna. Ka lühidalt ja realistlikult kirjeldada oskab ta väga hästi, näit. „Palvemajas“, kuid laialivalguvust ta sealjuures ei salli. Palja reprodutseerimisega ta ei rahuldu enamasti mitte, vaid otsib pildi sümboolsust. Tema lihtne, teritatud, leidlik ja kontrollitud vorm toetab teda selles püüus. Juba on ta õige individuaalne ja teda lugeda on meeldiv elamus, kuid tema isik- suse kontuurid peavad muidugi veelgi rohkem selguma. Ei ole kahtlust, et ta on üks meie luule lootusi.

Teatavas mõttes üsna selgete kontuuridega on J. Sinimäe, kelle „Isamaa“ näitab mitmeti õige suurt meetodikind- lust. Need sonetid on kõik objektiivselt kirjeldavat laadi, ja nagu sageli P. Viidingu luuletused, sisaldab mõnigi neist ainekku terve jutustuse või novelli jaoks. Laevameeste, agu- lite, kõrtside elu on nende peamiseks teemadeks, harilikult tugeva kalduvusega robustsesse ja süngesse, isegi ilgesse. Kuid Sinimäe maitse ei ole veel sugugi kujunenud, tema keeletunne on kahtlaselt kõikuv, ja tal ilmneb liigselt määralt tendentsi ennast oma värvide vängusega üle pakkuda. Lopsakusmuljet tema värvid ei jäta, sest selleks on nende naturalism liiga tahtlik ja vorm liiga puine, kuigi autor armastab odavate siseriimidega simuleerida voolavat kergust. Vähemalt pooled raamatu sonetti-

dest oleks tulnud välja jätta ja muu osa kallal põhjalikult töötada, siis oleks mulje olnud hoopis parem. Ning pidagu Sini-mäe meeles, et robustsus või koguni barbaarsus võivad ju luules jätta ergutava mulje, kuid ainult tingimusel, et värssides on tõelist jõudu. Jõu teesklusest ei jätku kaugeltki.

Eelnevas on leidnud käsitlust kõik vähegi oluline meie mineva-aastases luuletoodangus. Leidub veel mõningaid küla-ja agulilaulikuid, kes kirjutavad umbes tuntud laadis: „Kui kallist kodust läksin ma kurvalt kaugele“ või veel nõrgemini, nagu J. Maruste oma „Luuletuste koguga“, Anni Sirel oma „Rõõmude ja muredega“ ja Anton Armase oma „Uue Eestiga“, kuid need ei kuulu kirjandusliku foorumi ette.

Palju ja veendunud ülistust võiksin laulda Underi laal-dasele luulevalikule „Jalhih saidsonaks“, sellele üsna era-kordselt rikkale, tõesti maailmakirjanduslikule teosele, kuid olen seda juba teinud raamatu saatesõnas.

Esmajoones Semper ja Alver oma ohtralt kunstilist naudingut, mõttelist küpsust ja tundeintensiivsust pakkuvate, sõna rõõmustavaimas mõttes kultuursete kogudega, kuid neile lisaks ka Jaan Kärneri, August Sanga ja Henrik Adamsoni luuletused lubavad mullust lüürikasaaki nimetada väljapaistvaks. Ka Sütitet võib kohati tõeliselt nautida, kuigi ta näib praegu olevat sat-tunud oma loomingu laineorgu. Meie luule näitab ikka edasi oma elujõudu ja suurt erikaalu kirjanduslikus kogutoodangus.

Ants Oras.

EESTI ROMAAN A. 1936.

1.

Sõnastuse eriline väljapaistev artistlikkus pole romaani puhul omaette eesmärk. Aastaid tagasi võis rohkem kui nüüd näha „ilusastiili“ tegemist, s. o. kalduvust kuhjata kõnefigure, ritta seada „ilusaid“ sõnu. Järjest rohkem saadakse aru, et teose stiil peab olema absoluutses kokkukõlas teose sisuliste taotlus-tega. Ja seepärast olgu stiil ennemini lihtne kui „ilus“, peaasi, et ta teoses on omal kohal.

Ses nõudes on meie romaanikirjanikud jõudnud keskpärase rahuldava tasemeni. Pole väga palju häirelisi elemente stiilis. Kuid päris vaba sellest veast veel ei olda. Isegi niisugune talent kui Aug. Jakobson patustab siin, surudes läbi teose mõnda võtet

(näit. mõttepunktide teatudlaadilist tarvitamist), mis aga alati pole omal kohal. Suuremal määral „ilusa stiili“ tegemisega pabustab Edg. V. Saks: mullu ilmus tal kaks romaani ja mõlemas on üsna arvukalt kruvitud võrdlusi, mis pole kuigi heas kokkukõlas vastava sisulise osaga.

Nendelt vaatekohtadelt võib osalt seletada ka L. Kibuviitsa äpardusi. Tema loomingu hingeks on teatud stiilihoiak — impressionistlik, teravajooneline, nobe kujutus, milles igal pool ilmneb autori temperament. Kahtlemata see on väärtus, ainult see väärtus pole väärtus alati. Kui L. Kibuviitsa esimestes töedes oli tegu tüüpidega, mis olid autorile lähedased, oli nimetatud stiiliavaldus kõigiti sobiv. Kui aga ta nüüd on asunud hoopis võõraste ainete kallale, siis pole tema teose stiil sisulise küljega enam loomulik kokkukõlas. See sünnitab häireid, mis omakorda mõjustavad kogu teose kujundamist, ja võib-olla autor ei suuda jõuda sinna välja, kuhu ta tahtis.

Kõigele eelöeldule peab vastu seadma väite, et romaanide stiililisel rindel on veel tarvis saavutada erilisemaid võite. Romaanide stiililine tase pole kaugeltki nii arenenud kui eesti luulel; võttes muidugi võrdlust suhteliselt ja arvestades, et luule on küll eeskätt sõnakunst, romaan pole seda aga mitte.

Teose ehituses ehk põhijoonelises kompositsioonis ei ole ära kasustatud erakordsemaid ja ilmekamaid võimalusi. Hoolitseatakse, et teosel oleks seos ja sobivad proportsioonid; kuid peale selle võiks teose ehituses ilmnedagi veel erilist leidlikkust, mis on heas kokkukõlas ainega ja suurendab teose mõju. Teiseks on intriigi sõlmimine ja arendamine tihtipeale jäetud n. ö. saatuse hooleks. Isegi niisugune vaimukas ning leidlik autor kui Hindrey on „Urmas ja Merike“ II osas intriigi arendamise poolest otse algeline. Tema on ses mõttes järsk näide. Enamikul on aga intriigi sõlmed sõlmitud keskmise ladususega. Erilisemat on taotlenud Aug. Jakobson ja päris hea õnnega: tema „Metsalise rada“ on küllalt pinev, sisult pakitsev ja suudab intriigi tõttu haarata lugejat. Maitseasjaks võiks ehk arvata, et kas matemaatika õpetaja Soontaki intrigeerivas osas pole autor läinud liiale.

Romaanide autorid pühendavad peatahelepanu väljendusvõimele, et anda kujutelmade ulatuses mõjuvat ja ses mõttes on mullugi päris häid saavutusi, nagu Krustenil, Kivikal, Hindrey'l jne.

Eelmisega on tihedas seoses iseloomustamine, eriti tegelaste palge piiritlemisel. Seegi peab paratamatult olema üsna arenenud hea poole kalduvas teoses. Ainult et dialoog on enamikul autoreil edasi antud ilma karakteriseerimisjõuta: harilikult on

kõik kõnepartiid ühe vitsaga löödud. Dialoogi kui karakteriseerimisvahendi meisterliku käsitluseni on paljudel kirjanikkudel veel tükike maad. Ja üldiselt pole see ka kerge ülesanne.

Lõpuks võiks nimetada, et tundeelement, mis nähtamatult oleks sulandunud teosesse ja märkamatuks paeluks lugejat, ei ole mulluses romaanis just väga tihtine lisaväärtus. Seda on Krustenil „Vehklemõisa aednikus“, on ka Kivika romaanis ja Hindrey romaanis, kuid nendes viimastes mitte enam ehedalt; on hõõrõilise paatosena Mälgu „Läänemere isandais“. Harilikult aga autori tundeline suhtumus oma tegelastesse ja nende tegudesse ei räägi mõjuvamalt kaasa. Kas meie autorid ei tee tahtlikult siin liiga, püüdes erapooletuse poole? Või on neil see seose tugevusastmest ainega?

Kõiki neid puudutatud stiilinähtusi ei esitata lugemisel mitte nõudmistena; need on autorite varjatud võimalused. Milles aga ollakse märksa järjekindlam, see on soovis, et romaan peaks lugeja elusisu kuidagi toekamalt rikastama. Kokkuvõttes, tervikuna. Romaan ei saa olla väärtuslik üksnes hetkelise tundeelamuse mõttes nagu luule, ta peab olema püsivamalt väärtuslik ka intellektuaalse ning eetilise elamuse mõttes.

Et seda suuta, peavad romaanil olema eluga tugevad sidemed. Hästi saab kirjutada sellest, milles on enesel sügavamad kogemused. Ainult talendiga ja fantaasiaga ei saa veel luua häid romaane.

Arvatavasti Kivikal, Metsanurgal, Krustenil, Anveldil, Jakobsonil, Hindrey'l (ses osas, mis ta teoses on tüsedamat) on olnud endal sügavamaid kogemusi ja nende teosed on veenvamad, sisukamad kui enamikul teistel.

2.

Teose menu mõttes on tähtis, kuivõrd teos pakub uudist. Seda nõuet rahuldatakse eeskätt ekstensiivsuse suunas: tarvis on leida mingi uudisaine ja mida uudem see on, seda mõjuvaks osutub teos. Kirjanikud on alatasa uudismaa jahil. Eks ole ajaloolistegi romaanide tulv siit pärit? On küll mõistetav, et peale „Ümera jõel“ ja „Surnud majade“ menu võis ennustada ajalooliste romaanide sadu, ka sisepoliitiliselt kinnine ajastu surub kirjanikke olevikust minevikku, realismile seljapööramisegi püüded juhtisid pilke mineviku romantikarohkemaile momentidele, samuti seltskonna sümpaatiad; kuid kindlasti on olnud üheks tõukejõuks asjaolu, et nähti kasustamata uudismaid, kust oli väljavaateid lõigata nii loorbereid kui sissetulekuid. Meie ajalugu on aga vähe uuritud, raske on kätte saada ajaloolisi

olemasolevaidki andmeid, — muidu oleksid vist mitmed romaanid tekkinud Lembitust, Jüriöö mässust, väljarändajaist, rida ajaloolise olustiku romaane jne. jne.

Tähtsam kui uudis ekstensiivsuses on uudis intensiivsuses, s. o. tungimine nii sügavale ellu, inimesse, et keegi teine pole sinna saanud veel ligilähedalegi. See on õige kirjanduslik kullakaevamine — muidugi mitte tasusaamise, vaid väärtuste tootmise mõttes.

Rohkem kui varemini paneb viimaseil aegadel end maksma üsna pealetungiv ühiskondlik tellimus. See kutsub välja mõnegi teose, mis muidu oleks kujunenud teisiti või oleks jäänud hoopiski tulemata. Mälgu, Kärneri, Hindrey, ka Metsanurga jt. juures peame jaatama ühiskondliku tellimuse kaasaraäkimist.

Ühiskondlik tellimus ei ole igal juhul hukkamõistetav nähtus: kui ta on loomulik; kui ta kasvab välja kontakti tekkimisest teatavate seltskonna soovide ja autori võimiste vahel; kui siin pealetungivalt ei räägi kaasa maise kasu lubadused või taotlused. Paraku see pole alati nii. Seega siis ühiskondlik tellimus on kahe teraga mõök: ta võib lõigata neid keerdküsimusi, mis ahistavad ühiskonda, ja niiviisi olla tõeliseks abistajaks, kuid ta võib lõigata ka loomingu tennast. Isegi verest tühjaksjooksmiseni. Sel joonel on tarvilik suurem vastutustunne ja suurim sisemine iseseisvus.

Ühiskondlikule tellimusele reageerijad, veel rohkem selle otsesed täitjad püüavad silitada pärikarva. Kuid veel elustavamgi on kirjanduslik vastukarva olek — kui see on tüsedail alustel. Mulluses romaanitoodangus on vastukarva silitajaid kaks — Jakobson ja Kibuvits, tüsedamal kujul aga ainult Jakobson.

Jääb järele hulk romaane, mida peab liigitama ajatäiteliseks lugemismaterjaliks. Ja nagu näeme edaspidi, igakord pole see kaugeltki hukkamõisteve etikett.

Esitatud liigituse alusel 1936. a. romaane ja jutustusi vaadeldes peatuksime kõigepealt nende juures, mis eeskätt huvi pakuvad uudismaa avastajaina.

Peale ajalooliste romaanide on püüdnud järsemat uudist esitada L. Kibuvits oma kahes romaanis. Uudus seisneb aga ainult võttes — lastakse tagasi tulla Kalevipojal ja vaadeldakse elu kassi silmadega; muidu kuuluvad tööd arvustamistahteliste teoste kilda.

Vähemaid uudismaa-võite on saavutanud A. Hint ja A. Ostra, ilma et nende teoste juures oleks põhjust pikemasse eritellu laskuda.

A. H i n t äratas vähekäsitletud ainega oma jagu tähelepanu romaanis „Pidalitõbi“. „Vatku tööbilas“ (276 lk.) jätkab ta selle uudismaa ekspluatatsiooni.

Autoril on käepärane kirjeldada erakordset miljööd ja inimtüüpe pidalitõbiste ravilas, kus mitmepalgelised inimesed peavad paratamatult astuma ühist surmateed, mida nad ise kogu aeg kalduvad käsutama eluteena. Kuid autor ühtlasi tahab anda ka Juuli Hiilase saatuse ja iselaadi kirjeldust. Need kaks aga — tõbila elanikkude surmale kõdunemine ja tütarlapse vabastav tervenemine ning ellumineku katse — on küll lähedalt seotud, kuid seda peamiselt lokaalselt. Autor ei suuda neid ühte viia, nii et valitseks teoses orgaaniline ühtlus: alguosas ei keskendu tegevus Juuli ümber, nagu see sünnib lõpuosas.

Nagu ainekikus on mitte hästi sulandunud kaks teemat, nii on stiiliski kahepaiksust: üsna ilmekale realistlikule jutustuslaadile lööb hoogudena sekka impressionistlikku „ilusaks“ paisutatud sõnastust. Eriti annab see tunda seal, kus tajutakse tegelase meeltega, kuid kirjeldatakse autori seisukohast kohevile aetud „ilusa“ sõnastusega (näit. Tiudur metsa põletamas, lk. 188, 202, 203).

Teos tundub tuttavliku ainekiku ärakasustamisena, ilma et ilmneks õnnestunud süvenemist ülesandesse.

A. O s t r a „L e n d v a“ I, II (255 lk.) on märksa rohkem hajuvil kui Hindi jutustus: siin on tegelasi, kes II osas on sootu teised kui olid I osas, siin on huvitavaid küsimusi, mis küll elustatakse, kuid mida ei arendata elujõuliseks (langetõbi ja eluõigus; ebausku jne.), siin on sündmusi, mis jäävad harku täiesti omaette episoodidena. Autor on puudutanud huvitavat ainekikku eesti elust Pühajärve sõja paiku (XIX saj. 2. veerandil), kuid ainult puudutanud, skitseerides olustikku ja saatusi. Kujundamises pole tugevamat koonduspunkti ja üldmuljeks jääb, et autoril oli mõndagi öelda, kuid tal pole õnnestunud seda teostada ja töö on jäänud kujundamises ebauhtlaseks, katkendlikuks.

3.

Juba intensiivsuse suunas kaaluvamal kujul midagi ütelda on mulluses toodangus kõigepealt Metsanurgal, Kivikal, Jakobsonil, Krustenil ja Anveldil.

Mait Metsanurga „Soosaare“ (470 lk.) on peategelase tüübilt tuttav, sest juhib paljude sidemetega Taavet Soovere jt. juurde. Kuid see osalt korduv tüüp on nähtud uues seisundis. Metsanurga uus romaan annab mitmekesise pildi

hariduslikult ärğanud talupojast ja ühenduses sellega külaelust läinud sajandi viimasel veerandil.

Autor ei ole olustikku elustanud kuigi üksikasjaliselt. Ta on tõmmanud iseloomustavaid jooni siit ja sealt — uudismaa harimine ja lepiku rünnak, talu tulud ja kulud, ühiskondlikud vahekorrad, noorte lõbud ja kokkusaamised, ringmängulaulud, Vene sõjaväes teeninu venepärasused, saksa keelt kui elu-uhkust kasustav talupoeg, seltside asutamine, koorilaul, palvetund, kosjad, meheleminek jne. — ja sel teel saavutanud oma peategelase tagapõhjas elulist avarust. Talu on võetud kui peategelase vastast tema eluvõitluses, ilma et vastavalt romaani nimele see oleks elustatud areneva organismina. Teose raskuspunkt peitub kõigiti Soosaare Juhani, ja kuivõrd ajastut iseloomustav ja tuumakas on see, niivõrd kaalukas on ka teos, mis iseenesest pole olustiku-, vaid isikuromaan.

Metsanurk ei analüüsi Juhani kui autorist lahus, eraldi asetsevat objekti. Kujutatakse olukorda, milles tuleb teostada Juhani, ilma et autor kõrvalseisvana lisandavalt valgustaks ümbrust või aega. See põhjustab teatud mõttes perspektiivi puuduse: oleks autor avalikustanud ka oma erineva suhtumuse, siis oleks ta eristunud hinnanguliseks vaatepunktiks, praegu aga sulab ta peategelasega ühte, lihtsustades vaatlusvälja. See ei ole võimaldanud ka tüsedamat süvenemist olustiku kirjeldamisse või hingeelu analüüsi, vaid on tulnud kaasa minna Juhani, liikudes rohkem pinnal, mitte sügavustes.

Soosaare Juhani tuleb tegelda olukorras, mis nõuab jõudu, tahet, mõistust. Ta ise aga eelistab südame juhtimist ja laseb mitmed otsustavad suhted kujuneda mööduva tunde puhangu lükkel (näit. vahekord Liivaku Maaliga ja Tuule Jettaga). Talu on talle seepärast ikkeks. Autor aga ei ole lähtunud sellest loomulikust seisundist; ta tahab, et Juhani just oleks jõudu, tahet ja mõistust kui eluvõitlejal ja et Juhani näitaks end tõesti hea eluvõitlejana.

Lihtsaim järeldus sellest on, et autor on olnud tendentslik, on püüdnud loomult edasi-tagasi tegijat Juhani keerata ajanoüetele vastavalt positiivseks. Seepärast siis oleks tegu eba-siirusega autori poolt.

See ei tarvitse nii olla. Metsanurgal kui ka Soosaare Juhani on omane endaületamise tarve. Mitte ainult tubli töölovi ei või murda talutööd ja viia seda talu õitsele, vaid ka füüsiliselt ning vaimselt koelt äbarikuvõitu mees, kes oma kõikuvagi tahte suunab järelejätmatault seatud eesmärgi poole. Autor pole ka

seda nähtust esile tõstnud, kuid seda oleme õigustatud ning kohustatud välja koorima.

Soosaare Juhani positiivsus ei tarvitse siis oma olemuselt olla positiivsus tellimise peale. Autoripoolset liialdust on aga tunda raskuste ja võitude kiiruses ning hulgas, mis langeb osaks Juhani jaoks. See ei esine küll toorel ega pealetikkuval kujul, seda kõike on autor osanud peategelase saatuse turjale laduda nagu iseenesest kujunevat olukorda, kuid lugejat see vist ometi üllatab. Ja ses mõttes on Metsanurk täitnud ühiskondlikku telimust, on idealiseerinud — oma peategelase elulisusele kahjuks.

Nii pingutused tõhusamale toimlemisele kui nõrkused naiste suhtes näivad juhtivat osalt ühise allika poole. See on haridus, ajaleht, raamat. Juhani jaoks on arenenud mõnedki vaatekohad, mille kasvataja jaoks peaksid olema ajaleht, raamatud, kuulnud kõned. Temas avalduvad üsna suurel määral humaansusnõuded: ela südamega, õigluse instinktiga, ära teeni praktilist, maist kasu-kalkulatsiooni; inimene olgu inimese taolisem, vabam; tarvis püüda saavutada midagi vaimselt suuremat (kas või oma väikese venna kaudu!). See vaimus avaldub kõigepealt suhetes inimestega. Ta armastab Elsat nii tugevasti seepärast, et viimane on tema meelest suursuguseim naine. Ta armastab vend Märti, sest see oli inimeseväärsem mees. Need kaks suhet jäävad ta elu ohjadeks ja Märt pole mitte liigne lüli. Maaliga kujuneb Juhani suhe inimlikus tundelainetuses, Jettaga juhulikult (kas mitte kirjandusest nopitud armatsemise õpetusel?) ja siis maise kasu kaalutlustel. Nii kujuneb mitmeharuline võrk, milles Juhani sõber (ja mis kõik kokku moodustabki romaani peasisu), seni kui tema täiuslikum, humaansem osa pääseb võidule: ta ühineb südamehääle juhtimisega Elsaga.

Nii imelik kui see ka on — Juhani otsituna näivas asendis jääb siiski Juhani jaoks, s. o. orgaaniliseks tervikuks, elavaks inimeseks, oma olustiku ja aja nähtuseks.

See tüüp ei tarvitse olla ajale väga iseloomulik, sest ta näib olevat liiga lähedane autorile. Kuid arvestades, et autor on selle tüübi oletatavasti loonud tõelistest elukogemustest, ja teiseks, et selline ajalehest ja raamatust mõjustatud maaharilase hakatis pidi teisalgi kujunema veidi eluvõõraks, võime siiski lugeda Soosaare Juhani jaoks tema aja karakterseks nähtuseks. Iseküsimus, kuivõrd sagedaseks ja laialdaseks nähtuseks.

Et Soosaare Juhani jaoks järelärkamisaja vaimust nakatatud maaharilase hakatis kannatab oma viletsas kolgatalus alamustunde all, see on täiesti loomulik. Püüdmuste ja võimaluste diferents tingivad selle. Oma alamustundest võrsub tal üks

eluvõitluse relv: pingutav püüdmine paremusele, olgu sellesse siis segatud kas või kadedust teiste vastu. Alamustunnet märgitakse meil tihtipeale kui eestlase popsliku hingeelu tunnust, millest tarvis saada lahti. Pääseteeks: vastassuunaline sugestioon ja enda täispuhumine. Ka „Soosaares“ ei saada läbi ilma viimaseta. Siin on Juhani idealiseeringu üks juuri. Muu seas see avaldub ka Juhani-Maali vahekorra lõpp-etteasteis. Maali peab eriliseks väärtuseks saada last just Juhaniilt. Nii siis: Juhan on ka siin erakordne väärtus, mitte üksnes töömurdmises.

Muu seas alamustunde kui „sivvu hävitajad“ ei pane siiski tähele, kuivõrd see üldse on omane paljude rahvaste liikmeile, kuivõrd see on üldinimlik. Alamustundestki võiks rääkida ilma kihuta ja teose tegelast seepärast veel mitte alahinnata. Iga tahes on ülekohus teha etteheiteid autorile, kes alamustundega tegelase on oma teosesse toonud.

Juhani puhul jääb veel küsida: kuivõrd ta on väärtuslik? Kui ta on millegi poolest erilise elulise väärtusega, siis autori idealiseering võib olla kuidagi õigustatud. Juhan on aga ainult eluline nähtus, mitte eluvõitlejaslik tüüp nüüdisajale. Vististi ka idealiseeritud kujul ei saa temast erilist eeskujut ja hoogu noorsugu ega keegi teine. Seepärast peaks küll arvama, et autori idealiseering, nii tagasi hoitud kui ta ka on, on ometi asjatu.

„Soosaare“ stiili peab lugema sisule üsna vastavaks: see pole jõuliste, eredate vne. joontega, sest teose ainestik on oma olemuselt ju hallivõitu, isegi niivõrd hallivõitu, et tegevuse tihendamine, millest võrsub sisuline idealiseering, tundub stiililise voorusena: see intensiivistab sündmustikku ja kujutelmastikku. Ometi vene sõnade sagedane tarvitamine, mõned literatuursed tiraadid ebasobivais kohtades (näit. lk. 69, 390), isegi mõni kõnefiguuriline liialdus (nagu lk. 335: „...ulusid kui metsloomad teineteist kallistades“) peatavad lugemisel kui takistused.

Kokkuvõttes on „Soosaare“ kirjutatud vanameistri rutii-niga, ehituselt üsna kindlate sõlmedega, sündmustiku arengult nobe ja üldiselt üsna sisukas, kuigi mitte järsult uudne. Isegi surnud tegelane (Märt) on tõeliselt päris aktiivne pärast oma surma — nimelt Juhani psüühilise tegurina. „Soosaarel“ on üldist kandejõudu, kuigi tal puuduvad silmatorkavad üksikväärtused.

Sootu teissugusesse maailma viib Albert Kivika „Nimed marmortahvil“ (539 lk.). Selle romaani alapealkirjaks võiks olla: ühe koolipoisi elamused Vabadussõjas. Nii siis „Nimed marmortahvil“ pole Vabadussõja üldisemaks

kujutuseks, vaid ühe võimaliku joone jälgijaks. Kui nüüd märgatakse, et teos ei avalda Vabadussõja heroismi üldisemal kujul, nagu seda üldsus tahaks näha, siis see ärgu muutugu teesele veel veaks: seda ülesannet pole võetud ega tarvitsenud võtta.

Romaan ei kaldu niipalju ajaloolise romaani kui psühholoogilise ja isikuromaani laadisse. Kogu teost valgustab koolipoiss Henn Ahas siseelu, ajaloolistel sõjasündmustel on kõrvaltähtsus.

Henn Ahas patriotism on kujunenud Tartu koolipoiste omavahelistes vaidlustes ja teiseks arvatavasti lugemise najal. Arvestada tuleks ka õpetajate mõju (vrd. eesti keele õpetaja poliitiline kasvatus tunnis). Kolmandaks tuleb silmas pidada, et autori vaated langevad mitmeti kokku Hennu vaadetega: viimase i-dele paneb autor pead otsa.

Henn Ahas on tundleja suurel määral. Näit. mõne tapetu nägemisel ta kõigepealt filosoferivalt tundleb ja unustab vaatluse. Poisid aga tihtipeale peavad just vaatlema ja tunded moodustavad kõrvalnähtuse ja nende sisu fikseerub hiljem. Henn Ahas otsib rahuteed, õigupoolest Jeesuse teed, kuigi Hennul ega teistel poistel ei ilmne sõjas vähemalgi määral usutunnet, mis iseenesest on sõjas tihtine siseelu avaldus.

Nii Henn kui teised on saanud kasvatuses humaansuse ja patsifismi vaimus ja see on neil lähtekohaks. Poisid pole kasvatatud tegude tegijaiks, vaid inimliku elutee otsisklejaiks. Mõnedel paistab rahvuslus olevat küll kõige tähtsam (Käsper), teistel jälle sotsialism (kommunist Käämer), kuid ka Käsperil pakatab mõnikord humaansus kui ülim printsiip; võib-olla ka Käämeril, kuid seda ei näidata lähemalt.

Romaani ehituse mõttes on Henn Ahas tänulik tüüp, sest tema kõhkleb, otsib, vaatab paremale ja pahemale poole: tema kaudu saab anda sõjapildi jooni mitmest vaatekohast. Sellisest otstarbekusest hoolimata autor omalt poolt veel lisaks rõhutab humaansust ja patsifismi. Kui poisid hakkavad sõjas juba paaduma, on autor see, kes humaansusohkeid vallandab (näit. lk. 464, 476, 483). Seepärast võib oletada, et Henn Ahas on just autori tahtel niivõrd tundlik, ja teiseks, et just autori tõttu poisid tunnevad nii laialt hirmu. Teinekord ei oleks ju põhjust endakaotust, sassiminekut, sisemist ammuli-suud tõlgendada hirmuks, nagu teeb seda autor.

Autori sellisuunalises kalduvuses avalduvad tendentsid, mis olid Euroopas ja meil maksvel käesoleva sajandi 3-ndal aastakümnel ja mis teravamini on avaldunud autori varemasis Vabadussõja ainet käsitlevais töis.

Osalt just autori sellise suhtumuse tulemuseks on, et romaan ei ole eeskätt Vabadussõja nägemine läbi isikliku prilli, vaid pigemini on patsifismi kalduva, arenenud poisi siseelu vaatlus läbi sõja prilli. Säärasena on „Nimed marmortahvlii“ ainult kitsas kriips Vabadussõja laial taustal, kuigi autor vahepaladena on näidanud päris teravaid pilte ka sõjaolustikust üldse. Romaan iseloomustab kõigepealt ikkagi koolipoisse sõjas.

Koolipoiste salk, keda vaadeldakse lähemalt, on üpris mitmekesine: kõik nad on isikupärastatud. Näit. Miljan pole ainult kirjeldatud iseäralisena, vaid ka tema tagasihoidlikud kõnelused avaldavad omapära; igatahes usud, et kaaslased võisid teda alatasa naerda. Igauks neist polnud sõjas vähem tähtis kui Henn Ahas, kuigi Henn Ahase kaudu langeb peamine valgustus. Võitleva salgana on nad kujundatud andumusega, püüdliku erapooletusega (peale patsifismi joone) ja üldiselt sümpaatselt. Nende siseeluline mehestumine on üsna hästi läbi viidud.

Koolipoiste iseloomustamisega põhjendab autor ka pika arutlusterohke alguse, mis romaani osana on venitatud. Kõigepealt need kõnelused on kaalutult loogilised nagu ajalehe kirjutised, noorus aga satub tihtipeale liialdusse, äärmusse, põikab omapead. Ajakarakteristika mõttes on tal tähtsust ka sel kujul; ainult et esimene pahe kaalub selle viimase vooruse üles.

See venitatud algusosagi väljendab kogemuste veenvust: see pole väljamõeldis, vaid elus läbielatu. Veel suurema andumusega ja veenvusega on kirjeldatud sõjaelamusi. Romaani väärtus on just kujundamise veenvuses, selguses ja autori siiras kaasaclamises. Sõnastus on sõjasündmuste osas elav ning ilmekas; ainult üksikkohtades jääb see väheütlevaks, sedagi kõigepealt mõtisklute ja dialoogide osas. Ka see räägib teose kasuks, et pole püütud pingutada, üle-elamustada.

Traagilist on toodud sobivas vahelduvuses. Ideoloogilisest küljest aga kerkib kõige rohkem küsimärke. Muu seas mõlgu-tused rahvuslikust sotsialismist ei oleks tarvitsenud olla nii loogilised ja selged Käsperile, nagu see võis olla autorile 15—17 aastat hiljem.

„Nimed marmortahvlii“ on südamega kirjutatud raamat ja seni Vabadussõda käsitletud romaanidest väärtuslikem.

Kui Kivikas kujutab Vabadussõda kitsal joonel, siis A. Jakobson käsitleb Vabadussõja saatuslikumat järellainetust, vap-side liikumist märksa suurema haardega.

August Jakobsoni „Metsalise rada“ (485 lk.) tõstatab õige palju küsimusi nii interpreteerimise kui hinnangu mõttes. Kui psühholoogilises ideeromaanis oleks tähtis laskuda

siin kuni detailideni, kahjuks aga ülevaade saab teose puhul esile kergitada ainult peajooni.

Oma võimeilt on Jakobson n. ö. eesti kõige elukutsekindlam, löögivalmim kirjanik. S. o., paistab, et tema võib tahtlikult võtta ülesande ja selle teostada jõulise joonega. On paratamatu, et autoril tuleb siis kasustada rutiini, Jakobsoni rutiin on aga küllalt elujõuline. Autor suudab osavalt disponeerida teose ehituse, ja üksikosad ta teostab sündmustihedalt, dünaamiliselt, pingsalt.

Ilmnevad veel mõningad paratamatused: mõjule pääsevad autori loominguks põhivõimed, kuid detailne ilmestamine, ainesega ainese kohaselt ühtesulandumine, esitusviisi individualiseerimine on puudulik; kuigi on osavust ja sisemist jõudu, ometi on palju kordumist eelmiste teostega võrreldes. Karakteriseerib Jakobson palju otseselt, dialoog on individualiseerimata, tarvitab liialdamiseni tugevaid jooni.

Sama nähtust leiame sisus: „Metsalise rajas“ on mõndagi seda, mis oli „Reamees Mattias“, „Üksiklastes“, „Vanas kaardiväes“ — need kõik on autori ühe loominguks faasi lapsed.

Kordan, mida olen õelnud varem: Jakobsonile kui jõulisele talendile peaks võimalduma mitte ülalpidamise pärast kirjutada, vaid süveneda, teatavale probleemile aega raisata.

„Metsalise raja“ raskuspunkt peitub Tiit Pärtelsis, mehes, kes on kaasa teinud sõjad, on eluajaks selle tõttu rööpast välja löödud; teda on vallanud seksuaalne rahutus ja kogu ta teotsemist võimaldab loomupärane teiste valitsemise oskus, mis tarbe korral avaldub kavalerlikkuses, tarbe korral jälle alasti ning toorevõitu otsekohesuses. Säärasena on ta ka eraelus kogu aeg rünnakul, rühkides oma tühiste eesmärkide poole suure jõukoondamisega.

Tema detailsem nägu pole piiritletud kuigi individuaalselt. Nii siis Tiit Pärtels pole nii palju karakter kui teatud põhiomaduste kehastis — sõjavigastatud viltuseksuaalne tüüp.

See on tugevas seoses romaani probleemiga, teiste sõnadega — Tiit Pärtels kehastab eneses romaani ideed, on selle tõestuseks.

Seda toimet toetavad kohtu-uuriija Asmus, luuletaja Arumaa ja kõrvaltegelastest kapten Vilgats, advokaat Saks, assistent Ojamaa jne.

Nendest tähtsamad Asmus ja Arumaa ei hukku, kuigi kannavad eneses surmaidu: Asmuse päästab elule tema kuldne naine ja õnnelik perekonnaelu, Arumaa aga on niivõrd tugeva kriitika-

meelega, et ta näeb enese läbi, ja kuigi on libedal, ei kuku kuristikku. Ta ongi kõige elusam tegelane ja vägagi omapalgeline tüüp.

Üldiseloostuses võib väita, et enamik tegelasi ei ole elujõulisemas kontaktis reaaleluga, nad on oma loomupärasest rööpast väljas. See ei ole öeldud mitte ses mõttes, et autor on neid niisugusena kujundanud ainuüksi kavatsuslikult, vaid et nad on osalt paratamatult tal käes läinud sihukeseks. Põhjus: autor lähtub oma probleemist, mitte elust. Isegi üksikkohtades, näit. dialoogiosades, autor pigistab tegelase rääkima niisugusel kombel ja niisuguseid asju, mida tegelikult oleks raske teostada isegi reprodutseerival näitlejal. Näit. Asmuse osa mängimine, kui ta läheb kohvikusse oma naise asemel kohtamisele, pole sugugi hõlpus ka näitlejal. Sest selle pinge ja ebamugavuse surve all ei saa inimene nii suurepäraselt ja kõrvalepõikamatult end loomulikuna tunda.

Et tegelikku ebareaalsust teha reaalsemaks, on antud hoolikalt täpsaid koha ning aja määratlusi. Kohalikke Tartu andmeid on pakutud liigagi registreerivalt.

Romaani psühholoogilise probleemi lähtekoht on, et sõjad tegid osavõtjad nii või teisiti vigaseks. Eluajaks. Seda illustreeritakse Pärtelsi, Arumaa ja Asmuse isikliku saatuse arengus; ses mõttes antakse ka vapside liikumise diagnoos. Need kaks poolt sulanduvad hästi ühiseks tegevusjoomeks.

Autor on seda probleemi korduvalt sõnastanud.

Selle väite ja esitatud nähtuste ümber võib arendada laialdast väitlust. Võib alata kas või sellest, et autor on selle nähtuse liiga suureks paisutanud: kuigi see oli väga laialdane, on aga küsitav, kas see oli ja on nii aktiivne. Teame ju, et vapside liikumise peavedru oli propaganda, mis ära kasustas liiginimlikke ja ühiskondlikult vähetõhusaid omadusi. Säärane propaganda saavutab tulemusi igasuguse massi juures, kas see siis on sõjas olnud või ei. Sõjaviga on tõukejõuna muidugi väga oluline, ainult et kas nii primaarne.

Igal juhul on Aug. Jakobson haaranud tähtsast probleemist kinni ja on andnud talle elusa sisu. Et küsimuses on puhtpsühholoogiline ja lai nähtus, siis kõik liialdused, elust välja kiskumised jne. ei kujune eriti segavaks. Igatahes vähem segavaks kui „Vanas kaardiväes“, kus kujundamisobjektiks olid rohkem olustikulised nähtused. See asjaolu annab üldise väärtuse mõttes „Metsalise rajale“ edemuse „Vana kaardiväega“ võrreldes.

Minu arust on liigne väga esile tõsta, nagu oleks Jakobson peale „Töö alguse“ positiivsust taas otsustavalt pöördunud tut-

tavliku negatiivsuse poole. Arvestades oma elukutselisi võimeid on tal ükskõik, mis aine ta võtab: „Töö algus“ on loodud õieti sama loomisvaimuga kui „Metsalise rada“. Ainult aine valik on teine. Ja mis puutub tänava, kõrtsi ja kohviku tugevasse esinemisse, siis see on õigupoolest see vaateväli, kus linnas elav kirjanik võib teha kõige hõlpsamini tähelepanekuid. Paistab küll mõnes sõnavõtus, et A. Jakobson on vihane „positiivsuse tegemisele“, kuid minu arust poleks endareetmist, kui järgmisel aastal autor valiks „positiivsema“ aine ja nii siis kirjutaks „positiivsema“ romaani. Sõnaks: kogu see „positiivsuse“ ja „negatiivsusega“ opereerimine on viimasel ajal pinnaline löök-sõnade sõda, ilma et oleks taga tarvilikku süvenemist.

Jakobsoni haiglase tüübi Tiit Pärtelsi vastandina võiks tuua L. A n v e l d i peategelase Valt Vilmeri romaani „Elu h i r m“ (257 lk.): see on ka haige armuelu liinil, kuid Tiit Pärtels oli armuelu tšempion, Valt Vilmer aga on armuelu noor ning arg pagulane.

Pastoripoeg Valt Vilmer on kõigepealt tundeline, sest ta on arenemiseelsetega üksikult kasvanud laps. Talle saab elus osaks rasket häbi. Mitte välist, mitte niisugust, millest kirjutaksid ajalehed, vaid sisemuses immitsevat häbitunnet. Selle täieks väljenduseks on tunne: ta pole nii normaalne kui teised, ta ei ole küllalt mees, ta on ses asjas täiesti viltu. Elu kujuneb temale erootiliseks rahutuseks, keeldumuseks, kui tahaks mõningaid katsetavaid samme astuda, ja juba vähemal sissekukkumisel järab roostena mannetustunne. Osalt vastutasuks see füüsiliselt äbarik ja viril poiss areneb intellektuaalselt omapärast ja kaugelekuündivat teed: häbist võrsub inimesarmastuse ja ka inimesmõistmise avardumise alus. Vastukaaluks arvatavale eba puhtusele eneses nõudleb ta äärmist puhtust ja kooskõlalist vabadust suhtluses teistega (eriti naistega); see kujuneb ta elu piksevardaks.

Käsitletav põhiküsimus on füüsilis-patoloogiline. Autor loomulikult ei saa seda niisugusena arsti kombel arutama hakata; tema vaatleb selle patoloogilise seisundi psühholoogilist avaldumist, siis eluvõitluse raskusi ja lõpuks ka väljapääsu.

Seski ulatuses äratav eriliselt lugupidamist autori j u l g e a v a m e e l s u s. Neist asjust ju tavaliselt ei räägita, „Eluhirumus“ jutustatakse sellest aga otse pihtimusliku üksikasjalisusega.

Säärasena peaks see romaan olema väärtuslikuks dokumendiks vanemaile ja kasvatajaile. Kas mitte ka noortele, kellele see nähtuste kompleks kuidagi mõistetav?

Teoses on mõttetihedust, teravaid tähelepanekuid, varjun-
dite tabamist, isiku ümmardamist karakteriks. Erilist tähele-
panu pälvivad pisiummikseisundeist väljapääsu leidmised, kus
väljendub paindub ning leidlik intelligents; samuti mitmesugu-
sed küsimuste asetused, mis avavad probleemi.

Kuid kahjuks on ka stiilisugemeid, mis on omased esseistli-
kule esitamislaadile, on veeretatud vaateaknale raamatutarkust,
psühhoanalüüsi rakendatakse lähtekohana, mis teeb vastava
sündmustiku osa nagu illustratsiooniks jne. Osalt kahandab
kujutamisilmekust asjaolu, et autor vaikib, ei ütle kõike ära, mis
oleks oluline, vaid lahendab küsimuse mingi aseainega. On
selge, et autor ei saanud kõigest rääkida, kuid igal juhul jäävad
sel põhjusel mõned kohad hõredaks.

Lõpu poole muutub romaan pinnaliseks ja hüppeliseks:
autor otsib lõpetamise võimalusi. Ta siis laseb Valt Vilmeril
leida elujõulise tasakaalu, kujuneda niiviisi lootustega meheks
naisele ja ühiskonnale — see aga on muidugi ainult *happy end*'i
võte ja pole sisuliselt teoses küllalt põhjendatud.

Anveldi teosest veel intiiemsem on Pedro Krusteni
„Vehkle mõisa aednik“ (213 lk.), nii intiiemne, nagu
oleks see autori isiklikkude mälestuste vili.

Enamikus teoses ei avaldu autori hindav distantsipidamine;
ka see, mida ta nähtavasti ei hinda (nagu rahvuslikkusele võõra
soojapesalise mõisateenija enesetunne) on esitatud täie sooju-
suga. Niivõrd soojusega, et mõisa elu esineb korduvalt
lihtsalt võluva idüllina! Ainult lõpulehekülgedel annab autor
hindava seisukoha ja selgitab, et on kujutatud mõisateenijate
hingeelu, mida oli, ja mis praegu on jäädavalt kadumas. Tõeliste
eestlaste teele asuvad teoses aedniku kaks poega, kuid see joon
ei paisu kuigi oluliseks.

Romaani tuumaks on aednik Jaak, mõisat armastav mõisa-
teenija. Ta on piiratud loomusega pehmekoeline inimene: ainult
aednik, keda kaitsku mõisamüür välismaailma eest. Väljaspool
oma peenraid on ta saamatu, naiivne, ei oska kriitilisemalt võtta
reaalsusi. Isegi ta enda halvas teos on süüdlased teised, olgu
tegu kui järsk ja karjuv tahes. Ta on hea kärner kurkidele,
kuid halb kasvataja oma lastele.

Temast on usutav, et ta ei näe mõisas tõelist mõisat, vaid
ainult inimeste pesapaika, kus temalgi on soe kohake. Et ta
armastab mõisat üle kõige, et ta armastab ja austab saksa (kuigi
kavaldab), see on täiesti loomulik.

Juba kurvem on, et kogu mõisatäis eestlasi vaatab mõisale
kui soojale pesale ja on vaenujalal päriseestlastega — talurah-

vaga. Alles linn ja kool avavad aednikupoja silmad ses asjas. See kõik on küll kurb nähtus, mitte aga võlts. Eks ole tänapäevgi küllalt inimesi, kes oma südames taga nutavad tsaariaega ja ehk mõnelgi eestlasel on mõisnikkude vastu ka armastusest sooja lugupidamistunnet. Ikkagi leidub hõlpsamat elu elanud orihiingi, kel puudub iseseisvuse selgroog, kel on ainult seediv kõht.

„Vehklemõisa aednik“ peaks olema küllalt iseloomulik pilt eesti elust enne Maailmasõda, kuigi Vehklemõis ei ole just tüüpiline mõis.

Sõnastatud on teos väljapaistva headusega: hea iseloomus- tusega, ilmeka sõnastusega, üsna nobeda arenemisega. Soe hu- mor teeb mitmed seigad vastuvõetavamaks, kui nad muidu ehk tänapäeva lugejale tunduksid. Huumorirohked poiste seiklu- sed on teose põhiosale rikastavaks lisandiks, mis suudavad pak- kuda omaette huvi ja naudingut. Nii poisid kui rida kõrvaltege- lasi on juba mõne joonega tehtud omapalgelisiks isikuiks. Lõpp on löödud küll lamedaks, see aga ei suuda palju ära rikkuda.

Nii siis eriti väärtuslik teos? Seda siiski mitte. Põhjus: teose aine on kitsa tähendusega omaaegse eesti elu suhtes ja üsna väheoluline nüüdiselu suhtes. Vähetähtis aine ei lase pidada seda jutustust eriti väärtuslikuks teoseks. Autori kriiti- kalage suhtumus annab küll intiimsust, kuid viib ainestiku ka muuseumieseme tasemele, mille kohta öeldakse ainult, et huvi- tav asi. Kes aga peab ainutähtsaks omapärast isiksust ja selle õnnestunud kujutamist, see võib ülistada seda teost.

Äsjakäsitletud 5 teost — Metsanurga, Kivika, Jakobsoni, Anveldi ja Krusteni romaanid — võimaldavad esiletõstmist oma sisukuse poolest. Nad äratavad küsimusi, neis kätkeb küllalt tõesedal määral elulisi nähtusi ja inimtüüpe. Järjekorras argu ainult järeldatagu nende sisukuse ja väärtuse astet, sest seda pole tegelikult tahetud märkida.

Peamiselt mõningail sisulistel põhjustel on tähelepanevad veel J. Lintropi ja A. Kariste tööd.

J a a n L i n t r o p i „M u i s t e“ (406 lk.) on kolme teguri tulemus. Esiteks peategelasele Ilmar Lemmingule on kogu ro- maani sündmustik ja tegevusaeg ainult suvitamisvahelduseks, harilikust elust kõrvalepõikeks; mitte ka proosaliseks kõrvale- põikeks, vaid vinjetiks Lemmingu elu uues peatükis. Selle suve elul pole Lemmingu muu eluga pingsamaid sidemeid, kuigi tehakse arveid. See on vahenähtus ja seepärast ei tarvitse pea- tegelasel midagi võtta nii väga tõsiselt. Teiseks, Lemming on

individualist, vaimuaristokraat ja temas on lahtuvat romantikat. Sellest oleneb teose stiil: harilikust tarbekeelest üsna kaugele viidud, palju vähetuntud sõnu, murde- ja isikupärasusi; piltlikust on püütud viia kõrgele astmele. Teemade valikul pole hoolitud, kuidas need sobiksid ilukirjanduslikku teosesse, vaid on sisse võetud, mille sissevõtmiseks oli kuidagi põhjust Lemmingu endaavalduseks. Kolmandaks autor tahab anda õige palju vaatekohti ja elulisi tähelepanekuid. Viimasest asjaolust oleneb küsimuste ja kõrvalepõigete rohkus.

„Muistes“ on õige palju sisu, kuid ka filosoofilise romaanina on ta väga episoodlik, isekas, intriigiliselt keskendamata. Koondavaks jõuks jääb Lemmingu isiku sisu avamine. Mitte niipalju üksikasjus kui üldises vaimsuses on Lemming küllalt iseloomustav ühele osale eesti haritlasist, kes on oma veendumuse järgi saanud tõestiharitud linlasiks, vaimuaristokraatideks, kes elavad küllalt ebamääraste kõrgete elukriteeriumide järgi, kes ei suuda enam praktilise elu sarvist kinni hakata — peale oma kitsa spetsiaalsuse. On kõrgemaks ja kangemaks upitumist, kui tegelikult ise ollakse. Mingi literatuurne elufilosoofia (nagu Lemmingul ürginstinktide ja kultuuri võitlus) on päästerõngaks, mis vajuma tikkuvat enesetunnet hoiab vee peal.

Aare Kariste „Kullas ja põrmus“ (388 lk.) on ilukirjanduslikus vormis memuaarteos. Ta käsitleb eestlasest neiu okkalist elu vene aristokraatide ja haritlaste lastekasvatajana, kusjuures Maailmasõda ja revolutsioonid pööravad isiku saatuse raskemaid lehekülgi lugemiseks. Memuaarilise ja lisaks üsna põneva ning rohke sisu tõttu on see teos küllalt huvipakkuv.

Olgu siin mainitud ka P. A. Speegi „Attaboy!“ (117 lk.), mis on sotsiaal-poliitiline väitlus ilukirjanduslikus vormis. Selle asemel et avaldada omad küllalt ulatuslikud ja aktuaalsed vaated väitluskirjutises tööpuuduse, sotsialismi, kommunismi, fašismi, natsismi ja eestluse kohta ja selgitada oma lemmikideed koöperatsiooni, on ta kirjutanud jutustuse, milline tee on illustratiivsem. Seda teose tähendust on vähe tähele pandud ja ekslikult otsitud selles eeskätt ilukirjanduslikku katsetust. Meil pole lihtsalt seda laadi ilukirjanduse rakendust tarvitusel ega taheta seda ka nii väga hõlpsasti tunnustada.

4.

Tähelepandavaval määral sügavkohti on ka K. A. Hindrey „Urmas ja Merike“ II osas (331 lk.). Teose huvitavaim element keskendub siin teatud tüübi ümber, mida ei jäta lähemalt määratlemata ka autor (lk. 330/331). See on isik, kes peab

lugu kõrgel hoitud peast, kes tahab olla nii, nagu ta tõeliselt on, kes tahab saada paremaks, kes alati tahab suurt või seda, mis näib suurena, kes ei oska olla kaval ega väike. See on k a n g e v e r e kehastis. See on päriselt müüt õilsast tugevast tahtest, mis sajandeid elab peidetult inimese veres ja juhib saatust. Mitte säärases sund-idees eneses ei kätke sügavusi, vaid autor näeb seejuures omapäraseid varjundeid ning suudab neid edasi anda. Just seal, kus Hindrey analüüsib mõnda hingenähtust, mis kriipsu võrra teisiti võetult on hoopis labasem, just seal on Hindrey eriti huvitav.

Teiseks on Hindrey'l võime (nagu näit. Jakobsonilgi) teatud väidet illustreerida elulise episoodiga, kusjuures see episood ei ole kuiv, vaid tõesti täis elu: Hindrey on seejuures liikuv, peenelt detailne ja ainult sellele kohale mõtlev, Jakobson rohkem eesmärgile tõttav ja tugevate põhiliste jõujoontega.

Tüüpi, millest oli äsja juttu, kehastab peamiselt Urmas. Kuid mitte üksnes tema. Urma lähedased isikud on kõik sellest kängest verest kantud. Nii Merike, lapsed, Ülevane, ka Viru-Saka.

Kui romaani I osa puhul oli põhjust rõhutada, et Hindrey laskis liialt maksvusele välise härralikkuse, mis opereeris väliste ja ka tühiste vahenditega ja sarnles mõnevõrra saksa junkruga, siis on hea, et II osas on Hindrey võtnud õpetust: ta toob küll oma mehisus-ideaali veel järsemalt esile, kuid ometi ei toetu ta enam väliseile vahendeile, vaid selle ainsaks lähtekohaks ja teostamisvahendiks on inimese enda võimed. Sellise isandmehega võib juba rahul olla, jättes lahtiseks küsimuse, kuivõrd ta on just muistne eestlane.

Romaani II osas esineb Urmas kompromissideta individualistina, aumehena, kes on teiste ja enda vastu nõudlik ja siiras, kes hoolitseb üldsuse eest enese kaudu, kes peaaegu kinnisilmi astub oma teed ja ei pea tähtsaks, kuidas teised temasse tegelikult suhtuvad. Tal on tugevat tahet, kuid üsna hell enesetunne. Kohati otse meieaegset kerget haavumist ja otse meieaegset saatuse vastu passiivseks jäämist. Üldse Urmas on mitmeti üsna lähedane tänapäeva inimesele. Hindrey on pannud niisuguse mehe juhi, kogu rahva eest hoolitseva juhi ülesannetesse. On küll hõlpus arvata, et kange mees peab olema ka juht; see annab tegelasele ka auväärse tagapõhja, kuid tegelikult Urmas pole rahuldav juht: ta on liiga hella enesetundega ja on veidi eba-praktiline (näit. Tartu tagasivõtmise plaanitsemisel on ta alguses vägagi ettenägelik, otsustaval momendil aga lausa kinnisilmi ja isekalt talitav).

Autor pole ära kasustanud seda seika, et põhjendada eestlaste ühendamise äpardumist teatud suuremaks teoks (nagu Tartu vallutamiseks). Autor on seadnud need omadused vastamisi, mis on ühelt poolt Urmal ja teiselt poolt Himutil (omakasu, väiklus, sirge joone puudumine jne.). Muidugi ka see kunstlikuvõitu vastusead annab teatud tõlgenduse ühiste aktsioonide äpardumisele, kuid kõnesolevas romaanis ei ole see kuigi veenev. Ka Urmas ise leiab, et võidakse põhjuseks lugeda tema poisikeslikku räpakat talitusviisi (kuigi niisugust arusaamist peab ta oma aumehelikkuses teiste väikluse tunnuseks!).

Sisulises koostises romaanis midagi nagu ei klapi. Teiseks on intriigisõlmed äärmiselt nõrgad (näit. Viru-Saka saatuslikuks kujunemine, otsustav moment enne esimest Tartu vallutamiskatset, ka Urma maalt väljasaatmine jne.) ja nad pole eostatud varjatult kuski eespool, nii et kujuneksid juba varjatult paratamatuks saatuseks. Seega siis: teose ehitus on nõrk, teose mõned üksikosad, kus Hindrey püüab tabada mõnda hingelist seisundit või psühholoogilist varjundit, on päris head.

Siinkohal on paras väita, et Hindrey teos on oma laadilt suurel määral noorsooteos. Hindrey'l tema lemmiktüübi idealiseerivas kujundamises on indu, veenvust, hoogu, suurust. Need on elemendid, mis suudavad haarata noorsugu. Kompositsioonilisi nõrkusi ja muid tühikohti ei pane noor lugeja harilikult tähele. Urma poisid on ka kanged ja järsult omapalgelised otsekui Kivi seitse venda, ja seegi peaks olema noorele teretulnud.

Noorsooteoseks on siiski raskevõitu mõned psühholoogilised analüüsid ning filosoferimised (mis iseenesest on sisukad) ja ka see asjaolu, et mitmeid sündmusi ei näidata või näidatakse liiga lühidalt, kuigi jutt mõne sündmuse ümber on üsna pikk (näit. Urma-Saka haavamine).

On veel mitmeid üksikasju, millest romaan annab põhjust rääkimiseks (nagu nimed, usk, olustik, isa vaimu ilmumine jne.), kuid mainin ainult paari näidet võõrapärase hindamiseks. Ligi-kaudu kümnel korral esitatakse skandinaavia kangelaslugusid ja eestlased kõnelevad rootslasega rootsi keelt, kuigi rootslane oskab eesti keelt. Umbes nagu meie päevil sakslaste ja venelastega. Eestlasel peavad võõrad keeled ikka üle olema omast, nüüd ja muiste!

Romaani I osaga võrreldes on II osal mõningaid erinevusi: Urma kui isandmehe ilmestamises, siis üldistel asjadel ja ajaloolistel sündmustel peatutakse vähe omaette huviga (näit. ainult katkend Tartu tegelikust vallutamisest), väline sündmustik on

kõrvalplaani, hingeelu jälgimine aga esiplaanil. I osas liiguti rohkem pinnal, siin aga sihitakse rohkem hingesügavusse.

Romaani lõpp on katkendlik ja mitmeti küsitav.

Kas Hindrey puhul võib juba rääkida ühiskondlikust tellimusest? Arvatavasti võib. Sest üldsus nõuab meil heroilist, eriti heroilist minevikus, esivanemais (et praegu tunda end tähtsamana) ja Hindrey pakub idealiseeritud mehisust, kanget verd ja mitmeti ka muidu eestlaste suurust.

Täiel purjel sõidab selles suunas August Mälgu „Läänemere isandad“ (519 lk.). Eestlaste suurust võimaldab Mälgul kõige rohkem väljendada — tema stiil. See päästab ja õigustab mõndagi. Stiili peamine element, mis tuleb arvesse, on heroiline paatos, mis siiski on ka lihtsajooneline ning rahvapärane. Dialoogis tarvitatakse alatasa kõnekäänulist väljendust. See annab dialoogile lihtsa kandejõu, paljuütleva väheütlemise ja tarbe korral ka pidulikkuse, kuigi dialoog pole muidu individualiseeritud. Teiseks, kõnefiguurides on väga tähtis koht tegelikult kõrvalise tähtsusega asjadel või asjaosadel jne. See tõttu tõstetakse esile juba lihtsaid asju ja osi. Need moodustavad pinna, millest veel tähtsamad on mehed ja nende teod, kuigi nende tähtsust otseselt ilmestatakse vähe. See võte aitab kaasa heroilise ilme tekkimisel.

Sellega on siis otseses ühenduses sisuline külg: sõjaline kangelaslikkus, ülemate kõrge väärtus, vahvad teod. Kokku on nad suutelised looma heroilist pilti, kui silma ei ole teose puuduste suhtes.

Lähemal analüüsil sisu ei oma erilist kaalu.

Kilbile on tõstetud sõjakus ainuvalitsevalt: mehed ei ela kodule või kodumaale, vaid sõjale. Mitte muld, mitte meri, vaid vastase vara on see, milleks elatakse, s. o. tuntakse ainumõnu taplusest ja taplemine peab andma vara.

See joon võis olla tugev saarlastel. Kuid kas autor siiski ei ole läinud oma heroismi taotlusega liiale? Igatahes teose heroism on rüüstav ja purustav, mitte kuidagi loov. Peab uskuma, et muistsete eestlaste juures loovat momenti oli ometi rohkem.

Sõjasündmused ise on nigelavõitu, kõigepealt pisut otsitud. Kuid sel on kõrvaline tähtsus.

Keskendustüüp noorvanem Alar on alles nooruk ja üsna roheline nooruk, kuid ta on nagu troonipärija, keda hoitakse otse mesilasemana, kes on varustatud tarkuse ja teiste voo-
rusega ja keda saatust talutab suurusele. Tema rohelisus võimaldab küll armumise esimesse vastutulevasse nägusamasse naisesse,

kuid kas seda romantikat oligi tarvis, eriti kui just selles peitub sündmuste saatus? Tõeliste üldrahvaliste heroiliste tegude põhi peab olema tüsedam kui oma kohaliku printsi armuseiklused ja haavumised.

Meeste suurte tegude juures ei lähe korda reaalsed tingimused. Näit. Küürakas Jakar kahlab kaelani sügiseses jões ja samade märgade rõivastega elab priskesti talvele kalduvas metsas. Isegi nohu ja kõha ei tulnud. Keda autoril on tarvis, seda ei võta tuli ega vesi (näit. Alar, Mehis); kellest tarvis lahti saada, sellest saadakse lahti hõlpsasti ja seejuures veel efektselt (näit. Aana, Must Olav, Gyla). Kõik jookseb parajal hetkel nagu tellimise peale kokku teatud tarvilikku punkti (näit. Halliki päästmine).

Nii siis teose ehitus üldjoontes kui ka üksikasjus on võetud päris kerge käega. Sisuliselt aitavad teost tõhustada olustikujoonte, rõivastuse, relvastuse, sõjavõtete jm. kirjeldused, mis kontrollimata tunduvad olevat oma kohal. Ideoloogilisi ülesandeid peale eestlaste heroismi tõestustahte ei ole; ristiusu pealetungist on räägitud küll kaunis palju, kuid see jääb siiski ainult rääkimiseks.

Nõudlikumale lugejale tundub see teos pealetikkuva ühiskondliku tellimuse täitmisena, kuid kellel on kõlapinda ja ei näe puudusi, need võivad ehk olla teosest täiesti kaasa kistud. Kui Hindrey ajaloolise romaani puhul tõstatati küsimus, kas „Urmas ja Merike“ pole noorsooteos, siis märksa suurema õigusega on see tehtav „Läänemere isandate“ puhul, sest märgitud põhjused on siin palju teravamad. Kuivõrd sõdimispsühhoos kasvatuslikult on vastuvõetav ja kuivõrd õige on ülemuslikkuse ja inimväärtuse pärivõrdelisus, see on iseküsimus; igatahes ta on kokkukõlas tänapäevaga.

Niisuguse idealiseeritud ja heroiseeritud ajaloolise pildi juures on tähtis, kuivõrd andmestik peab paika, eriti kombed, rõivad, sõjavõtted jne. Nagu teiste ajalooliste romaanide juures nii siingi peab käesolev ülevaade loobuma sellesuunalisest kriitikast, kuigi lõpliku hinnangu langetamisel on sellel oluline tähtsus. Ajaloo seisukohast kriitika meie ajalooliste romaanide juures on omaette tülikas ülesanne.

Sama vaimu teenistuses kui Mälgu ja Hindrey teosed on Jaan Kärnleri ilukirjanduslikus vormis pildid 1905. a. käärimistest „Tõusev rahvas“, I köide (406 lk.). Pealkirjast, 1905. a. kui ajaloolisest taustast, üksikute tegelaste esiletõstmisest ja võitluslaagrite koondamisest paistab, et autor tahab kujutada siin eestlaste julget, võiks öelda otse heroilist sammu ise-

seisvama arengutee suunas. Raamat ei ole omaette tervik, vaid tõesti ainult osa pikemast teosest. Need jõud, mida püütakse esile tõsta ja mis üksteisega astuvad võitlusse, alles koguvad end; pole jõutud veel mingi olulisema lahenduseni. Seepärast on varajane sellest tööst midagi lähemalt rääkida.

Ühiskondliku tellimuse täitmist Metsanurga „Soosaares“ juba nimetasime. Positiivsuse otsingu mõttes täidavad ühiskondlikku tellimust ka L. Anveldi „Eluhirm“ ja L. Kibuvitsa „Manglus Sepapoeg“. Mõlemad autorid lõpetavad oma töö nii, nagu soovib näha üks osa seltskonda, kuigi säärane lõpp ei ole just orgaaniline järelus teose eelmistest osadest.

5.

Ka ühiskondliku tellimuse täitmise vastand, inimese ja aja kriitika, ei ole jäänud olematuks 1936. a. Seda ei tehta otse olevikuolude aadressil, seda mitte. Aug. Jakobsoni „Metsalise rada“ kõrvalproduktina oma peateemale langetab mitmeid hinnanguid vapslusnähtuste puhul peaasjalikult luuletaja Arumaa suu läbi. Et temagi kriitika areneb kitsas sektoris, peamiselt vapsluse karakteriseerimise ja selgitamise mõttes, siis Arumaagi kriitika kuulub minevikunähtuste juurde. Paralleele käesoleva ajaga ei ole või siis ainult järeldamisi.

Vapslus on põhjustanud veel teisegi teose, nimelt Leida Kibuvitsa „Manglus Sepapoja“ (233 lk.).

L. Kibuvitsal on hakkamist, kujutamissärtsu ja huumorit. Tal on tähelepanekuid ja mõtteid. Kuid esitamistoimes klopib ta kõik vahule, ei jälgi ühtegi ideed põhjalikumalt.

Päris leidlik võte oli lasta Kalevipojal uuesti Eestisse tulla õige rahvamehena ja Vanapaganal Säunikuna, kes teeb sortsitempe, sedapuhku vapslust. Vapsluse lagedale toomine näib olevat Kibuvitsa peaülesanne või veel õigemini — ühiskondlikkude narruste lagedale toomine; kõik muu on kõrvalharud. Ka Kalevipoja tagasitulek. Pole siis ime, et viimane on ainult üldise karikeerimise teenistuses ja muutub isegi karikatuuriks. Poleks ehk õige väita, et autor omaette sihiga karikeerib Kalevipoja tagasitulekut, kuigi ta on Kalevipoja tagasitulekulegi langetanud omaette rõhu.

L. Kibuvits on leiutanud groteskse maailma: Kalevipoeg, Vanapagan (või Sorts), ametnik Kobilus, ta viljatu naine Liine jt. Ükski neist pole reaalne, nende kaudu aga illustreeritakse reaalseid nähtusi. Ses groteskses kombinatsioonis saab autori ironia vabalt avalduda. Ironia ei ole sedapuhku väga salvav, sest sõnastuse kohevilolek ja hüplevus vähendavad jõudu.

„Manglus Sepapoeeg“ kritiseerib äsjast minevikku ühiskonna üldistes raamides. Veel laiemale laskub sama autori „Kass arvab, et...“ (212 lk.), mis kritiseerib inimlikke omadusi üldse, ehk küll see toimub küllalt kitsas kohas ja kitsa vaate- nurga all.

Inimene on rikutud, salalik, võlts, toores, ahnitsev. Kui seda oleks rääkinud autor omast seisukohast, siis oleks pandud paljuks. Seepärast on kass Kukim otstarbekohane vahend: tema võib inimesest arvata kõike ja kõik ka välja ütelda, koergi ei haugu perra.

On siis ka selge, et ülearune on otsida kassi psühholoogiat või jälle puhtal kujul autori vaatevinklit. Kukim on segu ja on tähtis ainult vaatluspunktina, kust lähtudes kõik on lubatud.

Kuigi peatükis „Kultuurne kodu“ käsitletakse ka loomakaitset, on see ometi ainult eri lüli muude vaatluslaikude hulgas. Teos igatahes ei ole kuidagi loomakaitse teenistuses.

Teoses on õige palju sarkasmi. Inimene ei ole mitte ainult rikutud, võlts, toores jne., vaid ta on naeruväärselt ning alatul kombel rikutud, võlts ja toores. Ainult mõni üksik sümpaatlikum kriips on sel tumedal põhjal, nagu kirjanik, matemaatika õpetaja, ka poetess. Kõik muu on rämps. Ja veel väga vitaalne rämps.

Kujutelmad on teravalt joonistatud. Tihtipeale sarkasm ja pilditeravus annavad väga naturalistlikke pilte, mida võidakse nimetada ka tooreks.

Vastandiks sellele kõlab kohati nukrust. Selle nukrusega on kokkukõlas peene joone poole stiliseeritud raamatu ilustised, mille autor valmistanud ise. Raamatu domineeriva sisuga on illustratsioonid vastuolus. Nukrus ise on aga inimeste negatiivsus- tega seotud: nende suhtes on ta kaasatunne, mis vaatlusest välja kasvanud.

Kui arvestada, et siingi hüpeldakse ühe nähtuse juurest teise juurde, siis ei saa teost võtta mingi läbimõeldud ja -tuntud krii- tikana. See on fantaasia ja sarkasmi ühismäng, ilma et oleks konkreetsemaid eesmärke. Peamiselt tundeavaldus.

„Kass arvab, et...“ on teravama ja kindlama joonega, kuid ebamäärase eesmärgiga, piiridelt laialivalguv. „Manglus Sepa- poeg“ on elulisema vaatlusobjektiga ja inimlikum.

6.

Käsitlemata on jäänud niisugused teosed, millel pole domi- neerimas tunnuseid seni jälgitud joonel ja neid oleks sobiv nimetada lugemismaterjaliks. Käesolevas ülevaates

sõna lugemismaterjal raamatu üldtunnusena ei sisalda halvustamist. Algupärast rahuldavat lugemismaterjali on tarvis — kas või hea ajatäite otstarbeks inimesele. Eesti nüüdispäevade olundis aitavad nad ka eemale tõrjuda halba ja keskpärašt tõlkekirjandust; seda ei tule mitte unustada. Raamat, mis on sobivaks ajatäiteks, on ometi teatud väärtus, kuigi tal pole eriliselst tüsedat kaalu ei sisukuse ega aktuaalsuse ega esitamisi artistlikkuse mõttes. Seda hinnatavam on raamat, mis sisaldab tähelepandavalt määral ka viimatimainitud tunnuseid. Niisugused on kõigepealt E. Kippeli ja R. Sirge romaanid, ka H. Ranna „Riidalu“.

Enn Kippeli ulatuslikul ajaloolisel romaanil „Suure nutu aja l“ (I 306 lk., II 321 lk.) on järgmised peaelemendid: 1) sündmusrohke ajalooline ajastu, 2) huumor, 3) kroonikaga sarnlev sõnastus. Vene-Liivi sõja episoodid on 1575. a. alates elanikkonna suhtes olnud drastiliselt juhtumusrohked ja seepärast annavad palju materjali romaaniks. Ajastu ning sündmuste kohta on ka rohkesti kättesaadavaid andmeid, mida Kippel näibki kasustanud olevat õige rohkesti, eriti mis puutub sõdimisviisidesse. Rohkem kui ükski teine mullune ajalooline romaan vajab see ajaloolist kriitikat.

Kuid kas eksimusi on või ei ole, see küsimus teose elujõulise suhtes pole nii väga oluline ja seda nimelt huumori tõttu ja kroonika jäljendamise tõttu.

Kroonikaliseks teeb romaani mitte peen detailne stilisatsioon, nagu näit. on seda pakkunud Aino Kallas, vaid mõned võtted: antakse järjekindlalt sõnadele tõlkeid, kusjuures kaldutakse liialdusse ja ei hoolita just täpsusest. Sõnaga, nagu ta tolle aja „haritud“ asjaosalisele võis paista. Sellele lisaneb keskajavaimulist mõttelaadi. Kolmandaks on ka keelelisi arhaisme (näit. ep). Lõpuks on kroonikalaadilised just pikad piiramise ja mõningate n. ö. koduste sündmuste kirjeldused.

On selge, et kaasaegne asjaosaline, kuigi tal on teadmisi ja püüdu anda tõde, võiks eksida. Kroonikud eksivad ju ikka. Miks peab siis Kippel, kes polegi nii väga kroonik, olema erandiks?

Kui nendele seikadele seltsib huumor, mis mõnigikord teritub ironiaks, siis ei saa ju nõuda kuiva täpsust. Liialdused on andestatavad, isegi soovitavad. Sest kust saab muidu nalja?

Sellises seisundis ei ole ka suuri nõudmisi teose kompositsiooni kohta. Kuigi mõne nähtuse või sündmuse kirjeldus on kümneid lehekülgi pikk ja proportsioonide mõttes venitatud, ometi kui tal on huumorit ja jutustamise ilmekust, siis on ta see-

ditav. Võiks koguni öelda: Kippel on kompositsiooni poolest liiga hoolitsenud. Poleks olnud tarvis Ivo ja Dorothea armuvahekorra raamistikule ehitada kogu sündmustikku.

Kahtlemata E. Kippel on oma romaanis olnud liiga venitav ja teose kompositsioon on logisev. Kuid just sellel kehval tagapõhjal kerkib esile autori loomupärane talent: jutustamisand, huumor ja veel midagi. See midagi on — üsna peente ja ilmekate ning ootamatute detailide esitamine. Need detailid suudavad elustada ja lugemishuvi teritada.

Sama ainet käsitlev E d g. V. S a k s a „H a n n i b a l i r a h v a s“ (294 lk.) on rohkem ajaviite-lugemismaterjal, kusjuures on keskendust ja kiirust ja on ka stiililisi puudujääke, millest oli juttu algul. Autor on tahtnud vist väärtust tõsta sellega, et on pärmiks põhja pannud annuse patriotismi — Ivo on eestlane ja tema eestlastest salk on kanged mehed. See osutub siiski miinuseks: sakslasest ei saa teha eestlast ja Saksa endagi käsituses jääb ta ikka võõraks surujaks maarahva suhtes.

Aktuaalse probleemi on tõstatanud R. S i r g e „M u s t s u v i“ (218 lk.), romaan Saksa okupatsiooni ajast. Kahju ainult, et see aktuaalsus on tõstatatud väheõnnestunud ees- ja järelsõnaga. Romaan on näide eestlaste enda-sirguhoidmisest võõra ikke all ja seda on kujutatud endauhkusega ja tüüptide kerge idealiseerimisega. Sõnastatud on elavasti ja teos on mõõdukais proportsioones. Ainult Holz'likkude loodusekirjelduste rakendus on monotoonne kõigist tugevaist joontest hoolimata: selle poolest on mindud liiale.

Mitte halvasti pole jutustatud mõned episoodid ka R. R o h u romaanis „V e r i o j a m õ i s“ (281 lk.). Autor on nähtavasti ära kasustanud oma tähelepanekuid, kuid on küsitav, kas säärases kombinatsioonis teost üldse oli tarvis.

Meil on mitmeti viimaseil aegadel suhtunud sakslastesse erilise vastutuleliku tunnustusega. On aga lausa ühekiilne kirjeldada mõisa saatust kui kogu maa saatuse üht lüli, seejuures aga lähtuda ainult sellest, mida pakub mõisa kitsas olustik häärberist vaadatult. Autori hinnangule on niisugustel puhkudel tarvis ulatuslikumat perspektiivi. „Verioja mõisa“ teema on ju uudne ja seda tuleb eesti kirjanikkudel käsitleda, kuid rohkem läbituntult. Niisugustes olukordades ei saa asetuda üksnes mõisniku ja tema käsilaste seisukohale, kuigi neil on sündmusi, on mõtteid, on paremad rõivad seljas ja naistega on seiklusi. Igal juhul peab arvesse tulema nende ja ümbritsevate eestlaste tõeline suhe. Kõrvalepõiked eesti taluniku omaette kirjeldusse ei suuda asendada seda.

Raamatuturul on surutud üsna vaiksesse nurka H. Ranna „Riidalu“ (395 lk.), kuid aastatoodangu ülevaates pole õiglane seda teost nii kõrvale jätta. „Riidalu“ äratab mõneti tähelepanu, kuigi autoril pole töö õnnestunud. H. Ranna uues romaan on põhjaks saatusefilosoofia. Elu areneb siin kolme suure teguri tõukel: Paratamatus (= loodusseaduslik sõltumus) — Vaba Tahe — Õiglus (= kõrgeim jõud). Neist on inimese käes tarvitamiseks tahe. Ja seda kurjasti tarvitades löövad elukäigusse rasked sõlmed sisse. Illustreeritakse seda Riidalu nimelise talu pidajate saatusega: isa annab talu pojale, kellele ei oleks tohtinud anda, ja siit sugeneb palju halbu päevi ning sündmusi.

Säärane saatuse teostumine on elus harilikult pika toimega. Autor on seda kiirustanud, tuues sisse šabloonseid vahendeid. See teeb asja kergeks ja lamedaks: autor on mängu lasknud oma segava tahte ja see rikub tulemusi, s. o. romaani põhiidee on teostunud ka romaani kirjutamises. Teiseks on autor püüdnud anda sündmustikku vahetult, mitte omapoolses kokkuvõtvases esituses. Nii valgub sündmustik hõredaks: elu loomulik hõredus tuleb rohkem ilmsiks. Siia seltsib veel jutustamise mänglevat ladusust, mis peab avaldama rahvapärasust. Tõsiseilmelise probleemiga pole see sedapuhku heas kokkukõlas, samuti ka autori paatoslikkude vaheleluketega. Teose voorustena võiks muu seas märkida kohatist dialoogilist elavust ja tegelaste karakteriseerimist.

Helmi Mäelo „Teras“ (256 lk.) on kirjutatud tütarlastest ja tütarlastele, kuid ta pole ainult noorsooteos, vaid sobiv lugemiseks ka teistele.

Lähemalt ei saa siin peatuda järgmiste tööde juures: Edg. V. Saks „Armuke“ (249 lk.), V. Uibopuu „Väravate all“ (133 lk.), E. Õun „Soomusrongi“ (130 lk.). Autori surma tõttu on jäänud pooleli A. Saarna „Linn tellinguis“.

8.

Ülevaadet lõpetades küsiksime, kuivõrd mullused romaanid on aktuaalsed. Aktuaalne oleks see romaan, mis haaraks olulisemalt nüüdisaja elunähtusi ja -küsimusi. Muidugi mitte ainult neid, millega tegeleb ajakirjandus; paljud olulised ja isegi saatuslikud küsimused jäävad avalikkuses üldse puudutamata. Võime kõrvale jätta nii sise- kui välispoliitika ja ometi leidub veel põhjatu palju tähtsaid, elulisi küsimusi ja aktuaalset kirjanduslikku ainet. Juba üksikisiku ulatuses on probleeme, mille käsitlemine tänapäeva inimesele võiks tunduda otsekui hoop

naela pihta — ja just selle naela pihta, mis on keskse tähtsusega. Aktuaalsus ei tarvitse olla üksnes aine valiku, vaid a i n e k ä s i - t u s e ja n ä g e m i s s ü g a v u s e küsimus. Aktuaalsuse mõõduks ei saa arvata mitte üksnes lugejaskonna huvi hulka, vaid tähtis on see jõud, millega kinni haaratakse t u u m a l t o l u - l i s t e s t eluküsimustest, olgu siis lugu kas või nii, et lugejaskond esialgu ei taipa reageeridagi.

Mulluses romaanitoodangus näeme kõigepealt ajalukku taandumise hoogsat jätkumist. Tõsi, just siit kandist täidetakse kõige rohkem ühiskondlikku tellimust, kuid need on romantilised ihkamisalad ja vähe on neis tegeliku elu sarvist kinni hakkavat jõudu.

Tüübid ja probleemid, mis esinevad sisukaimaiski romaanes, pole pingsamas seoses olevikuga ega igavikuga. Isegi Jakobsoni Tiit Pärtels on eeskätt tervishoiu-muuseumi eksempl.

Kas järeldada kõigest sellest kõrvalehoidumist oleviku elulisemaist küsimustest? Iseasi on, kas just on tegu kõrvale h o i - d u m i s e g a, kuid kindlasti võib konstateerida kõrvale j ä ä - m i s t. Sellel on nähtavasti sügavamaid põhjusi, mida aga siinkohal ei saa analüüsida.

On täiesti selge seisukoht, et ilukirjanduse alal pole tarvis sihilikke propagandatooseid ja nende aktuaalsust, kuid mida rohkem teos sisaldab elulisi nähtusi ja küsimusi, mis on pingsamas seoses tänapäeva elu ja inimesega ja veel rohkem — mida sügavamale suudetakse ellu pilku heita, nii et see puudutaks eluliselt ka tänapäeva lugejat, seda paljuütleavam ning elujõulisem on teos. Just seda aktuaalsust on aga mullustes romaanides vähe.

D. Palgi.

EESTI ÕIGEKEELSUSE PÄEVAKÜSIMUSTEST.

Johannes Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpiku ja grammatika“ ilmumise puhul.

5.

Aavikul on õigus, „Objekt ja selle õigekeelsus on kõige keerulisem ala eesti grammatikas“ (EÕÕ, lk. 120). Sihitist eesti keeles võime väljendada kolme (nom., gen. = akus., part.), kui mitte — adverbiaali piiridele juba jõudes — nelja (elat.: Mis sa *must* [= mind] kiusad?!) käände varal. Selle või teise kaasuse valik oleneb teatud vormilistest (mida pretseerida enam-vähem hõlpus) või sisulistest (mille kinnistamine juba raskem) tingi-

mustest. Suurel osal juhtudest enamik eestlasi oskab õiget kuju objektile anda ilma pikema kõhkcluseta: „Kutsu *laps siia!*“ „*Laps* kutsutakse *siia*“, „*Last* praegu kutsutakse“, „Kutsun praegu *last*“, „Lähen kutsun *lapse siia*“, „Mis sa *lapsest* kutsud!“ Nõnda lühemais ja lihtsamais lausetes. Kui aga lause on konstrueeritud keerukamalt, võib tekkida juba kahtlusi. Kas „Nüüd võib *last* *siia* kutsuda“ või „N. v. *lapse* s. k.“? Kas „Parem, kui laseme *lapse* *siia* kutsuda“ või „P., kui l. *laps* s. k.“? Kas „Otsustasin *last* *siia* kutsuda“ või „O. *lapse* *siia* k.“? Kas „Tahab *lapse* *siia* kutsuda“ või „T. *last* s. k.“? Kas „Oli sunnitud *lapse* *siia* kutsuma“ või „O. s. *last* s. k.“? Meel lööb vahel vanakuma ka asesõnalise objekti puhul. Kas „Kutsus *mind* *siia*“ või „K. *mu* *siia*“? Kas „See on see laps, *kelle* *siia* kutsusin“ või „S. o. s. laps, *keda* s. k.“? Mõtleme sinna-tänna ka mõningast verbist sõltuva objekti korral: Kas „Tunnen *selle lapse*“ või „Tunnen *seda last*“? Kas „Nägin *põtra*“ või „N. *põdra*“? Ja kahtlusi lisandub veel muilgi tingimustel: „*Last* kaasa võttes läksin välja“ või „*Lapse* kaasa võttes (Kaasa võttes *lapse*) läksin välja“? „Arvasin *lapse* haige olevat“ või „A. *last* h. o.“?

Kust siin abi leida, kust nõu korjata? Kas s o o m e keelest, nagu teeb sagedasti (§ 378 jm.) Aavik? Seda ei soovitaks juba põhimõtteliselt, sest ühegi keele saatust ei suuda määrata teises keeles valitsev kord, olgugi soome keel võrsunud ühe Eestist lahkunud hõimu murdest. Kuid eriline, meie omast teisitine häälikuareng on loonud sellele keelele hoopis lahkumineva vormilise ehituse, käesolevas küsimuses mitmetigi selgema ja ilmekama kui eesti keelele, mis ka tingib erisugust korda objektile. Kui näit. eestis on mitmed sõnatüübid nimetavas, omastavas (= sihitavas) ja osastavas, s. o. objektikäänetes, ühte sattunud (see *tal*, *selle talu*, *seda talu*), püsivad need soomes lahus (*tal*, *tal*, *tal*, *tal*). Ja kui eesti arengus võõr mõjusid leiame esijoones vene ja saksa poolt, siis soomes peamiselt rootsist. Või aitab ehk p u h a s l o o g i k a, nagu vahel Aavikul? Kuid teame, et üldse keeleline väljendus väga sagedasti ei ühtigi harilikku loogikaga, tal on omasugune keeleline loogika. Pealtnäha mõttetused või mõteteveidrused sisaldavad tegelikult keelepruugis ometi mõtet ja on täpsad: Saabas on *jalas*, Valetas tal *suud*-silmad *täis*, *Võtsin kätte* ja läksin jalutama, *Lapsepõlves* elasin maal jpt. Puhta loogika seisukohast leiaksime objekti kõige kindlamaski tarvituses veelgi vigu, millega aga keegi ei nõustuks: „Ma ei kutsu *last*“ kuuluks ju loogilisemalt „Ma ei kutsu l a p s e“ (s. o. terve lapse, nagu objekti kohta sageli resoneeritakse). Ja nominatiivne objekt oleks ju loogika silmis täiesti üleaarne.

Kõige õigem ja loomulikum tundub muidugi selguse muretsemine meilt endilt, s. o. eesti keeles kehtivast uususest. Nii kirja- kui kõnekeeles (ühiskeeles, murdeis) leiame siin osalt kindlat korda, osalt aga kõikuvusi. On ilmne, et vaevalt maksab juhatust otsida vanemast kirjakeelest, mille autorid esialgu olid muulased, siis aga võõrkeelset haridust saanud eestlased, kelle keeletunnet sel õrnal objektialal loomulikult olid võõrkeeled kõigutanud. Praeguse eesti haritlase ega meie talupoja normitundele muidugi ei vastaks seal puhk-puhult esinev sihitise tarvitus, nagu järgnevaist näiteist tohiks selguda:

„Mina kimbutaksin oma ja l g a (= jala) üsna juurte kammit-sasse ja ei jõuaks paigast minna, kui...“ (Kreutzwald, Paar sam-mukest r. t., 1853, lk. 44). „Ta läks teele ja tõi ü h t k u u l u s t n ö i d a ja s o o l a p u h u j a t s e n n a“ (J. V. Jannsen, Pärnu Postimees 1877, lk. 331, 2). „Ja olleks ta alles praego n u r j a - t u m a t (= nurjatu[ma]) Kirja-Tiitso kätte sanud...“ (Koi-dula, Ojamölder, 1863, lk. 21). „Ma pöörsin oma v a a t a m i s t (= vaatamise, pilgu) teise naesterahva poole“ (Suburg, Liina, 1877, lk. 82). „Kihla tahaks mina vedada, et ta oma t ü t a r t (= tütre) ilma keelmata minule annab“ (J. Pärn, Oma tuba, oma luba, 1879, lk. 17). „Matame s e d a k u r r v a s ü n d m u s t o m i südamete salakambritesse“ (Suburg, Maarja ja Eeva, 1881, lk. 29). „Tugeva kasvu ja osavuse pärast oli t e d a (= ta) häda ajal sõja-meheks võetud“ (Bornhöhe, Villu võitlused, 1890, lk. 6). „Gaasi-tuled laternades loitlesivad sinna ja tänna, m õ n d a (= mõne) kustutas ka tuulehoog korraga ära...“ (Vilde, Kurjal teel, 1898, lk. 3). „Meie saime aru, et inimesed, kes... enesele vara ja rik-kuse p ü ü d m i s t (= püüdmise) pää-asjaks on teinud...“ (Mändmets, koguteoses Kiired I, 1901, lk. 14). „Lugege s e d a (= see) tähelepanemisega läbi“ (E. Peterson, Paised III, 1901, lk. 17). „Vaadake sinna — näete, sääil metsa ligidal, kus need põõsad oma l a d v a d (= latvu) metsavarjust kuupaistele välja sirutavad“ (A. Saal, Sõstra-silmad, 1903, lk. 9).

Nagu näeme, eksimusi kõigepealt partsiaalobjekti, vähem ka totaalobjekti kasuks. Praeguses kirjakeeles märgatavat paranemist siin tuleb jaolt kahtlemata J. Aaviku teeneks lugeda. Kuid samale arvele langeb ka enamik praegu tehtavaid uusi vigu, nimelt täissihitisega liialdusi, mille vastu ses raamatus nüüd A. ise on sunnitud võitlust alustama. Ollakse nüüd kimbus uute vigadega ja „Viimane pahe on veel halvem“ (§ 401), „ebaõige osaobjekt on eesti keeles ikkagi väiksem viga kui väär täis-objekt“ (§ 370). Oleme sattunud vihma käest räästa alla! Ja sageduselt oleks nagu vigade hulk praeguses kirjakeeles kasva-

nudki. Ülemal esitatud tosina ilmse eksimuse leiuks oli vaja lugeda umbes 60 lehekülge ^{29-a)}, kuna kaasaegseist tekstidest — arvestamata meie kirjanikkude eliidi lehekülgi — ammutame vigu ja „vigu“ palju suurema hõlbuga, nagu EÕÕ autori sage-daist väiteist ja keelekorrektorite kaebtustest ilmneb.

Lisaks Tammsaare, Suitsu, Tuglase, Semperi, Vallaku, Raua jt. kirjanikkude ning muudegi haritlaste keeletundele on loomulik objektiküsimustes tuge otsida laialdasteltki hulkadelt, rahvakeelest, murdeist. Viimaste süntaks on muidugi suhteliselt lihtne, kuid metoodiliselt arutledes leiame sealt analoogiaid, millele keerukam lausestus võiks najatuda. Rahvakeele puhul oleks aga kohe öelda sedagi, et kõik murded siin eeskujuks ei kõlba, mõnede äärisalade murrakud on arenenud, kas või võõrkeelte, naabruskeelte mõjul, hoopis iseteed, meie üldisemast normitundest kaugele. Nii kuuleme saartel, eriti Hiius, ja mandrigi loodeosades, nähtavasti rootsi keele mõjul, vigaselt tarvitatud nominatiivset täissihitist päris üldiselt: Pühalepas: Pa-nime m o o n paigale, Kaarmas: Ma mata(n) s e e ära, Mustjalas: Kerguõpetajad mängand ühekorra k a a r d i d, Kärilas: Kes t a käskis minna?, eriti Ristil: Ema paneb sul k u u b selga, Siis akkame k a n g a s üles ajama, Ei ole ea laste ees n i i s u g u s e d a s j a d rääkida, Ei saa s õ r m u s (sõrmest) ära, Laps võtt sant süles (= l. võtnud sandi sülle), Naissaarel: Ei ole änam lambad. Erisugust objektitarvitust võib harva kuulda vahel koguni kesk-eestilisemais murdeis, näit. Audrus: Ei võtnd ä n d üless, Karuse kuu ehk lõikuse kuu — vanaste ikka ööldi n e e d n i m e d (siin võiks obj. õigegi olla) —, P.-Jaagupis: Kutsun r a h v a s lõunale, kuid see kõik näikse pigemini langevat eksliku keeleteostuse, s. o. k õ n e (*parole*) arvele. Lahkuminevat p r u u k i võib aga jälle kuulda kirdemurdeis, kus soomepärasemalt öeldakse: Sää l õ l i tiiliskive maja, kus t i i l i s k i v e d kuivadeti, Nähti ommiku r i i d e d (Lüganuse), vahel ka kaugemas lõuna-eestis, kus kuu-leme üldisemat keeletunnet teravamini riivavalt: Kas s a mulle ka ü t ' s annat? (Luke), Anna olli e n n ä s t lasken (Karksi) 'A. oli enese maha lasknud' (neid rohkeid objektivigu aga, mida autor sageli lõunamurdeile ette heidab, me ehtsast rahvakeelest küll ei tunne; küllap on neid kuuldud Tartus linnarahvalt, koguni optantidelt). Märgitagu, et murdeliselt tundub ka pronominaalobjekti tarvitus Kagu-Eesti osades, näit. Palamusel: Kui m i n u keriku võeti..., Siis provva kutsus m i n u pesema, Äksis: M i n u kut-suti pidusse jne.

^{29-a)} E. Vilde „Prohvet Maltsveti“ 40 lk-l ei leidunud ainustki viga.

Järgnevas nüüd püüame vaadelda Aavikul esitatud seisukohti, sealjuures keeletundele tugenedes, nagu see kujunenud, võib-olla mõne vaieldavusega, meie paremate kirjanikkude ja ehtsama, keskeestilisema rahvakeele põhjal.

EÕÕ, § 353, on pisut kitsalt öeldud, et „Sõnade võib ja peab juures, ka kui need umbisikuliselt tarvitatud, peab ainsuslik täisobjekt olema genitiivis“. Miks ainult need kaks verbi? Samuti ju *tohib, saab, täib* jne. Muidugi, harilikum ja loomulikum siin on lõpuks osasihitis: *Rikkust* võib tuppa tuua, *Rikkust* tohib koguda jne.

Objektivigu lokaliseerib A. kuidagi kitsalt ja meelevaldselt, kui ütlushi nagu „Ma jutustan teile ü k s a n e k d o o t“, „Anna mulle ü h e õ u n a“, „Sa unustasid s e d a sinna“ omistab „Tartus mitmetele üliõpilastele ja mõnedele haritud daamidele“ (§ 355), „eriti naiste keelele“ (§ 356) või „Tartu poolharitlastele“ (§ 363). Samuti: „Kui objekt ripub infinitiivist, on see lõuna-eestlasil peaaegu alati partsiaalne“ (§ 386). Neid eksimusi kuulleb üldse linnades ja praegustelt haritlastelt, osal neist (näit. esimesel lausel) tundub mingit argoolist ja žargonilist stiiliväärust. Viimasel juhul polekski põhjust pahandada.

A. laidab n o m i n a t i i v s e o b j e k t i tarvitamist infinitiivse verbi puhul, nagu „Otsustasin see töö lõpetada“, „Palun teid otsida *teine amet*“, „Palus teha viivitamata *mingisugune otsus*“, lubades siin ainult: „Otsustasin *selle töö lõpetada*“, „Palun teid otsida *teise ameti*“, „Palus teha viivitamata *mingisuguse otsuse*“ (§ 355)³⁰). Meie grammatikais esitatud reeglite järgi on ainuõige muidugi viimane tarvitus. Kuid elavas keeles pole päriselt nii. Siin me kaldume nominatiivset objekti tarvitama infinitiivset verbi valitseva predikaatverbi (*otsustama, paluma* vm.) kategoorilisuse või sisulise käsutuslikkuse tõttu. Vrd. ühelt poolt „Otsustasin see töö lõpetada (*põld* üles künda jne.)“, „Palun teha sellest *vastav järeldus!*“ „Palun *see jutt jätta!*“ ja teiselt poolt „Võin *selle töö lõpetada*“, „Kas tohin teha sellest *vastava järelduse?*“ „Ta võiks *selle jutu lõpetada*“. Objekti kuju ju muudelgi kordadel ei olene ainult vormist, vaid sisust, näit. soovisisulise imperatiivi puhul tarvitatakse genitiivset („Susi söögu *selle mehe*“), käsutava indikatiivi korral nominatiivset objekti („Võtame *see mees* kaasa!“) ja retoorilistes lausetes eitusverbidel täisobjekti („Kas ta sellega ei saanud *hea*

30) Autoril on vist ekslikult siia libisenud veel lause „Parem on, kui anname spetsialistide kätte otsustada see küsimus,“ sest objekti valitsejaks pole siin infinitiiv *otsustada*, vaid predikaat *anname* („anname küsimus otsustada“).

kohta?") Vrd. ka EÕÕ, § 356, 360. Siin tuleks reeglit keele järgi painutada, aga mitte vastupidi.

Teretulnuks loeksime Aaviku kinnitust (§ 358), et osaobjekti nõuavad harilikult ka verbid nagu *kutsuma*, *nimetama*, *hüüdma*, lisaksime veel *lugema*, *arvama*, *tembeldama* jpt., kui neil pole tulemusliku tegevuse tähendust, kui need ei märgi tegevust määratud ajal, määratud korral ega määratud ulatuses, vaid üldiselt, alati, ligemalt piiritlemata: „Niisuguseid häälikuid nimetatakse vokaalideks“ (meie uuemais grammatikais harilikult aga „Niisugused häälikud n. v.“), „Seltsi tegevuse ja sihtide vastu *eksijaid liikmeid* loetakse Seltsist lahkunuiks“, „Säärased *keelendeid* me tembeldame harilikult vigadeks“. Ligem määramine siin nõuab aga muidugi tässihitist: „Valitsus nimetas siis *selle õpetaja* koolijuhatajaks“, „*Selle liikme* loeksime niisugusel puhul Seltsist lahkunuks“ jne.

Peaaegu täiesti võiksime ühineda A. seisukohtadega asesõnalise objekti küsimuses (§§ 361—369). Kahtleksime üksnes, kas on ainuõige „Päev, mil *mindki* oli arreteeritud“ ja viga „... *minagi* olin...“, vrd. „Siis, kui *ma (minagi)* olin arreteeritud“ (§ 361). Autori puhtisiklikuks maitseks ja sooviks aga loeksime „Sõbrad, *ke*da nad kaasa võtsid“ tembeldamist halvaks ja vigaseks ja „S., *kel*led nad k. v.“ nimetamist paremaks (§ 365). Pronoomeneilt ei saaks ju kõige valjemgi logitsist siin välja lugeda isiku osalisust. Partsiaalobjekt on siin üldeestiline ja kogu rahva normitundele õige, seevastu „Sõbrad, *kel*led nad kaasa võtsid“ (samuti „Tähed, *mille*d Mooses oli kivisse raiunud“, § 366) võime kõige parema meelerahuga tunnistada jämedaks veaks. Kui siin kindlat normi veaks arvata ja asemele tuua täiesti kunstlikku korda, kaotaksime keeletarvitusel jalge alt vähemagi reaalse aluse. Seda enam, et A. enda sõnadega isegi „ebaõige osaobjekt on eesti keeles ikkagi väiksem viga kui väär täisobjekt“ (A. § 370)!

Autor näikse üldse sihitise küsimuses viibivat terminite sõnalise tähenduse kütkestuses, nimetuse etümoloogilise sisu põhjal välja seletada püüdes alati sama mõtet ka nähtusest endast. Nagu muudki nimetused, nii grammatilisedki oskussõnad ei tähenda ju tegelikult alati seda, mida vastav sõna algupäraselt tähendas (vrd. sõna *akusatiiv* 'süüdistav'). Nii ei saa ka osasihitise ehk partsiaalobjekti tähendust alati lihtsalt käsitada asja enda osa mõttes (vt. EÕÕ, § 385), vaid partitiiv siin sagedasti märgib verbi sisu või laadi relatiivsust, defineerimatust, üldkehtivust, kestvust (vrd. siin umb. sama vahet täis- ja osasubjekti tarvitusel, „*Peremees* ei ole kodus“ ja „*Peremeest* ei

ole kodus“, EÕÕ§ 402-c). Ütlustes „Kes teisele *auku* kaevab, see ise sisse langeb“ (§ 371), „Meie *igapäevast leiba* anna meile ka tänapäev“ (§ 302), „*Äriasju* õiendas palgaline ametnik“ (ühest veel õnneks korrigeerimata käsikirjast), „Mees, kes selle nimega alla kirjutas *kõiki* oma *pabereid*“ (sealtsamast)³¹) ei mõelda kuidagi augu, leiva, äriasjade või kõigi paberite osa, vaid neis lauseis on osasihitise varal tähistatud tegevuse üldmaksvust, abstraktsust, pikemaajalist kestvust, teatud suhtelisust ja määramatust, umbes: „kes teisele üldse, alati *auku* kaevab“, „meie *igapäevast leiba* (= toitu) anna alati meile ka nüüd (s. o. ka hiljem, praegu ja tulevikus)“, „Mees, kel kombeks oli *kõiki* oma *pabereid* selle nimega alla kirjutada“ jne. Ainult kindlamini määratud tegevuse puhul tarvitame siin täissihitist: „See, kes sinna põllule *augu* kaevab, ...“, „Anna meile *see leib* kätte“, „Ametnik õiendas juba oma *äriasjad*“, „Mees, kes siis (sel korral, eile jne.) alla kirjutas *kõik* oma *paberid*“. Nagu näeme, osa- ja täissihitise õige tarvitamine ja nende vahel õige vahetegevmine võimaldab eesti keeles väljendada sisuväärtusi ja varjundeid, mida lihtsad koolilised objektireeglid ei näi aimavatki. Siin nähtavasti on keeles juba olevad võimalused paindunud väljendama meie rahvale omast isesugust vaatlusviisi, ütleksime teatud abstraheerimist ja relatiivsusetunnet. Nii on siis küllalt hästi mõeldav „Sellega ta lõpetas oma *kõne*“ kõrval ka „Sellega ta lõpetas (parajasti) (= oli lõpetamas) oma *kõnet*“ (§ 371). Siin esitatud seisukohale jõuab autorgi väga ligidale, kui teenevalt näitab § 374, et pöördõnu võime käsitada *puudutusverbid* e k s („Jalgpallimängus võitsid lätlased *eestlasi*“, „Külm halvas ta *liikmeid*“, „See parandas *seisukorda*“, „Ta palus *neid* tuppä tulla“, „Kraav lahutas *põldusid*“) või *tulemusverbid* e k s („Lätlane võitis *eestlase*“, „Külm halvas ta *liikmed*“, „See parandas *seisukorra*“, „Ta palus *nad* tuppä“, „Kraav lahutas *põllud*“ [§ 378]). Asjalikkuse piiridest aga lahkuksime, kui autoriga koos eelistaksime verbide *lahutama, jagama, moodustama, täitma, mahutama, pakkuma* puhul täisobjekti „kui esialgsemat, ürgeestilisemat (sest nii on ka soome keeles)“ (§ 378). Siingi on vahe puhtisuline, käsituslaadiline: „Sild ühendab jõe *mõlemaid kaldaid*“ — „Selle ehitatava sillaga me ühendame jõe *mõlemad kaldad*“, „Joon jagab *seda maa-ala*“ — „Nüüd me jagame *selle maa-ala*“, „See sõna moodustab *erandit*“ — „Selle

³¹) Korrektori käest läbi käinult need laused kahjuks juba kuuldusid: „Äriasjad õiendas palgaline ametnik“, „Mees, kes selle nimega alla kirjutas kõik oma paberid“ (kuigi polnud kõnet teatud, määratud juhust).

keelendi lubamisega moodustame keeles *erandi*“ (vrd. ka § 378-a, kus aga autoril on nähtusest hoopis teine käsitus, vist soome mõjul), „See sündmus pakub meile *head näidet* sellest“ — „Ta pakkus mulle *ühe õuna*“, „Suits täitis *tuba*“ — „Täitsime suitsuga *toa*“, „Lepingud sagedasti tagavad väikeriikide *puutumatus*“ — „See leping tagas seks korraks selle riigi *puutumatus*“ jne. Siingi kordaksime jällegi nõuet, et keelelise uususe kindlaksmääramisel ja seletamisel ei tohiks juhiks olla märksa teisuguse ehituse ja loogikaga soome keel ega puhtmõttelised arutlused, vaid meie keele enda tegelik tarvitus.

Nõustume autoriga, et verb *sisaldama* võib konstrueeruda nii osa- kui täissihitisega. Kuid vahet me ei näe siingi niivõrd objekti sisu osalisuses või täiuses, kui verbi tähenduse aspektis (§ 379). Laused „See teos sisaldas *kõiki tarvilisi andmeid*“, „Pudel sisaldas *kogu seda vedelikku*“ pole sugugi „halvad“, vaid täiesti õige keeleinstinktiga kirjutatud. Pole siin ka mingit vastuolu sõnade *kõik*, *kogu* ja objekti partsiaalsuse vahel. Nagu ülal juba öeldud, mõeldakse siin sisaldamist indetermineeritult, abstraktsemalt, üldisemalt. Kuid õige võiks olla ka täisobjekt, kui näiteks ütleksime: „Kui olete need teated sinna juurde lisanud, siis see teos sisaldab *kõik tarvilised andmed*“. Ütlus aga „Pudel sisaldas [minevik!] kogu selle vedeliku“ ei taha juba kuidagi allakirjutanu keelemõistmisse mahtuda. Ja kui autor deklareerib, et „Ta võlgneb mulle *suurt summat*“ ja „Ta peab enesel *abilist*“ tundub ebaloomulik (§ 380), siis me küll ei mõista, mis on autori „keelevaistuga“ juhtunud: hoopis vastupidi, nimelt ebaloomulik tundub „Ta võlgneb mulle selle summa“, „Ta peab enesel abilise“ ja seda tarvitust on suutnud publikule peale sundida ainult korrektorite kepp. Oleks kuidagi ju võimalik, ülalöeldu põhjal, tarvitada siin täisobjekti siis, kui tegevus või olukord pole olevikus kestev (siis vastandina A. seisukohale § 378, p. 3), vaid on kas tingimusest sõltuv või alles tulev: „Kui talle selle sissetuleku võimaldan, siis vastutasuks ta võlgneb mulle suurema summa“. Tõepoolest verbid *võlgnema*, *võlgu olima*, *tagama*, *pidama*, *hoidma* oma tähenduselt on juba niisugused, mis õieti pole mõeldavad täissihitisega ³²⁾. Vrd. vastandiks verbi *andma*: „Annab mulle *seda summat*“ ja „Annab mulle *selle*

---

32) Siin küll autor ei tohiks eeldada nende ridade kirjutaja juures (ei usu, et see oleks võimalik ka J. V. Veski puhul) „eesti verbide samastamist vene aspektidega“ (§ 380). Need 9 kooliaastat, mis allakirjutanu on vene keelega teotsenud, ei suutnud vene viid'isid (виды) omal ajalgi kõnes õieti tarvitama panna, saadik siis nüüd, 25 a. hiljem, eesti keeletundes surutult alles jätta.

summa“. Sama on öelda ka kahe halva verbi, „omama“ ja „evima“ puhul objekti tarvitamisest. Eesti keeletunde järgi saaksime öelda ainult „Ta omab (evib) *tarvilisi andmeid*“, „Selles naises evisin *tõelist varandust*“. „Hirmus on evida omaenda majas *nuuskurit*“ (vrd. § 357), sest sellel verbil ei tule õieti tarvetki toonitada objekti ulatust. Kui tahaksime täielikkust eriliselt rõhutada, lisame juurde *kõik* („evib *kõiki tarvilisi andmeid*“). Vrd. siin sisult analoogilisi verbe ja nende puhul objektitarvitust: „Pean *seda omaks*“, „Hoian *seda käes*“, „Valdan hispaania *keelt*“, „Kõrgustik valitseb *ümbrust*“. Nõnda igatahes talitaksime praegu valitseva keeletunde juhtimisel. Soome rektsioon siin mõistagi ei saa olla mõõduandev, on ju igal keelel oma eriline ehitus ja loogika. Ühineme siin siis J. V. Veski seisukohtadega „Eesti Keeles“ 1936, lk. 163. Muidugi on teine küsimus, kas meie mõtteviisile ja eesti keele iseloomule võõrkehalisi verbe nagu „evida“ ja „omada“ üldse tarvitada, seda enam, et need kaasa toovad uusi objektiraskusi. Nende verbide sissetoomisega kaotaksime ühe olulisema joone oma keele soomegriisest ehitusest.

Verbide nagu *teadma, tundma, nägema, kuulma, mäletama, mõistma, aimama* (§ 380—83) puhul poleks küll põhjust täisobjekti eelistada osaobjektile (Aavikul „Teab *üht kohta*“ on „vähem soovitav“, § 380). Mõlemad, nii „Tean *selle koha*“, „Tunnen *selle keele*“, „Nägin *põdra*“ kui „Tean *seda kohta*“, „Tunnen *seda keelt*“, „Nägin *põtra*“ on õiged, rahvakeelsed, eelmine lääne- ja lõunaeestilistem, järgmine idaeestilistem. Kirjakeeles oleks võimalik siin arendada sisulist vahet, täisobjekt tähendaks „tean *selle koha* täiesti kindlasti“, „tunnen *selle keele* hästi, täiuslikult“, „nägin selgesti *põdra*, *põder* oli mulle pike-malt nähtav“, osaobjekt aga „tean *seda kohta* teatud määral“, „tunnen *seda keelt* pisut, mul on sellest keelest teadmisi“, „nägin kor-raks *põtra*, silmasin *põtra*“. Osalt näikse autori organi olevat samul seisukohtadel, vrd. § 381—2.

Jääb muidugi ainult ühineda A. arvamusega, et kindlais fra-seoloogilistes kujundites on normaalne tarvitada osaobjekti, näit. Tegi *minekut*, Annab *tõuget*, *Palvet* kuulma jne. (§ 384).

Ka infinitiivist rippuva objekti kahesuguse kuju küsimuses võiksime autoriga nõustuda: „Tahab (praegu) *hobust* osta“, „Tahab (kord) *hobuse* osta“ (§ 385), reservatsiooni tehes ainult väärtuste vahe seletamises. Kas tõesti eelmisel korral on tegu eba-teostatava tahtmisega, järgneval korral aga kindla kavatsusega? Vrd. „Ta tahab (praegu, homme või üldse) *tööd* teha“, „Ta tahab *seda tööd* kord lõpetada“, „Ta tahab *selle töö* lõpetada“, „Ta ta-

hab *selle* töö lõpule viia“. Miks võiks siin tahtmine olla ebateostatav? Näeksime siin pigemini sama vahet tähendusvarjundeis, nagu esitasime ülemal (lk. 106/7). Samuti Aavik ei soovita öelda „Peremees käskis sulast *hobust* koju tuua“, „Käskis *neid mehi* siia tulla“, vaid nõuab: „P. k. s. *hobuse* k. t.“, „K. *need mehed* s. t.“ (§ 389). Nagu ülal, nii peame siingi osasihitist samuti võimalikuks, vastava tähendusliku erinevusega.

Edasi autor allpool, § 391, möönab, et „Kui lause predikaadiks on niisugune verbivorm, mis nõuab ainsuses genitiivikujulist täisobjekti, s. o. kui da-infinitiiv ... on nimisõnalise (või omadussõnalise) objekti või adverbiaali laiendiks, siis on genitiivikujulise ainsusliku täisobjekti asemel erandina lubatav tarvitada ka nominatiivikujulist, kui see tundub loomulikumana“: „Ta tegi ettepaneku lükata *koosolek* (pro koosoleku) edasi“, „Tulin mõttele võtta *seltsimees* kaasa“, „Andis käsu *hobune* koju tuua“ (vist selle mõjul vahel ka: „Käskis *hobune* koju tuua“). Nii siis erand üldreeglile! Kuid ka sellel erandil leiab A. omakorda erandit sealsamas: „Siiski esineb juhtumeid, kus ka niisugusel puhul tundub genitiivikujuline objekt sobivamana või vähemalt niisama sobivana“: „Tegin talle ülesandeks *selle kirja* posti viia“. Ja kohe lisab ta sellelegi juurde: „aga hoopis viga ei ole ka: tegin talle ülesandeks *see kiri* posti viia“. Häda iga-tahes reeglile! Nagu näeme, sunnib elu ise oma avarusega reeglilikeste kitsaid piire sageli pakatama. Vähemalt allakirjutanu ei tunne sellest põrmugi kahju.

Kui objekt sõltub ma-infinitiivist, viimane aga ei ühestki sõnast, nagu leiame sõnaraamatuis, siis muidugi on võimalik tarvitada üksnes osasihitist: *Tingimust* vastu võtma, *Pealispinda* ära hõõruma, vrd. tegelikus keeles esinevat „*Maad* kündma“, „*Nägu* kuivatama“ (§ 395).

Eelarvamusel jällegi olles partsiaalobjekti ekslikkuses desgerundiivist rippuvuse korral peab A. halvemaks „*Seda teadet* saades tegi ta (õieti: ta tegi) vastavad korraldused“, ja et totaalobjekti ebaloomulikkust siin päästa, soovitab võõrapärasemat sõnajärjestust: „on parem paigutada see täisobjekt gerundiivi järele, sest täisobjekt selle ees tundub vähem ladusana“: „Saades *selle teate* tegi ta [= ta tegi] v. k.“ (§ 396). Muidugi, kui lause hoopis võõrapäraselt konstrueerida, siis tundub selles ka üksikut võikust vähem valusalt! Kuid milleks seda kõike? „*Seda teadet* saades ta tegi v. k.“ — siin ei saa ju paremagi tahtmisega mõista teate osalisust!

Täissubjekti ja osasubjekti peatükis (§§ 402—405) võiks autoriga kõiges olulisemas leppida, seda enam, et siin

märkame mõõna endistest, kategoorilisemaist seisukohtadest ja juba eestilise mõtteviisi arvestamist (§ 404). Ainult ei saaks nõustuda, et ainete loeteludes (näit. ärisiltidel) peaks nimelt tarvitama osasubjekti: *suhkrut, kohvi, küünlaid* (§ 403). Siin ei tarvitseks eeldada ellipsit esialgsemast „Siin on müüa suhkrut, ...“, vaid siin lihtsalt käsitame saadaval olevate esemete nimestikku: *suhkur, kohv, küünlad*. Eestiliselt mõtlejale ei tule siin kunagi pähe mõelda, nagu oleks siin müüa kogu maailma suhkur, ja „Soome üliõpilased Eestis“ ei sugereeri meile kuidagi seda võimatust, et Eestis viibiksid kõik Soome üliõpilased. Siingi mitte liialdada!

(Järgneb.)

Andrus Saareste.

HEKSAMEETER JA ELEGILINE DISTIHHON EESTI TEOORIAS JA VÄRSIS.

1.

Viimasel ajal on meie kirjanduslikku avalikkusesse hakanud jõudma ikka kindlamaid teateid, et mõned isikud, asutised ja ühingud, kes peavad endid vastutavaks ühelt poolt meie kirjandusturu tõstmise eest maailmatasemele, teiselt poolt antiikkirjanduse suursaavutuste väärrika kättesaadavakstegemise eest meie publikule, on otsustavamalt asunud eeltöödele Homeroose eeposte avaldamiseks eesti tõlkes. Avalikkus võib neist teateist tunda aina rahuldust, sest oleme praeguseni selles ettevõttes paraku maha jäänud paljudest teistest väikerahvastest — ja kaugele maha ka meie mõlemast kultuurhõimurahvast.

Siiski on sel ajalisel mahajäämisel meie suhtes mõnesid paremusi, mille pärast meie rahvusliku piinlikkuse tunne ei tohiks kiirustavalt vahele tungida käimasolevatele üritustele. Kes pärast teeb, teeb tihti paremini; kes hoolikalt ja selgete põhimõtete alusel teeb, teeb kindlasti paremini — need mõlemad praktilised tõesed peaksid võima lepitada ka kõige rahunumaid nõudjaid. Eriti põhimõtete kohta tuleb langetada kaaluvaid otsustusi, enne kui tohib trükki lasta teoseid, mis ettenähtavalt jäävad meie turuloludes ainukesteks kindlasti poole sajandi jooksul.

Meie kirjanduse minevikus ei puudu asjaarmastajaid, kes on rahvale juba korduvalt püüdnud teha Homeroose-tõlkimise teenet. Samuti on leidunud isikuid, kes väljaspool seda eriülesannet on arendanud üht raskemat tõlketöö eeldustest — eesti vastavat värssi. Meie tulevatele või juba tööl olevatele Homeroose-tõlkijaile oleks kasuks olla kontaktis kõigi seniste katsetega ja võtta posi-

tiivset resp. negatiivset õpetust nende väärtustest või nurjumisest. Veel tulusam aga oleks meie kirjanduspublikule tunda seniseid pingutusi ja teid, samuti töö üldisi raskusi, et kohase asjahindamisega saada vastu võtta kunagi ilmuvaid suurtõlkeid.

Säärastel kaalutlustel on allakirjutanu nõus olnud trükiks korraldama ja edasi arendama uurimust, mille ta 1933. a. kevadel tegi küsimustekompleksi ajaloolise ja värsitehnilise osa kohta. Sihtjoonteks, mille järgi ta siis ja nüüd on käinud materjali korraldamisel ja hindamisel, on kaks aluspõhimõtet: 1) heksameetri (ja eleegilise distihhoni) värsiseaduste ja värsitehniliste stiilivõtete aluseks on vastavad antiikkreeka värsivormid; 2) nende värside areng eesti tõlkes ja luules seisab puhtamas arusaamises eeskuju võttest ja väärtusist ning eesti keele vastavate eridispositsioonide arvestamises värsistiili huvideks. Nimetatud kriteeriumide tõttu pole saadud jätta esitamata kokkusurutud visandit vana-kreeka hekso- ja pentameetri põhijoontest ning edasi nende värside arengust mitmesuguste teiste eriiseloolumuliste keelte aladel.

2.

Antiikse värsiehituse aluseks on värsielementide, silpide korraldumine rühmadeks vältuse põhimõtte järgi; silbiaktsent ei mänginud otseselt mingit osa. Silbivälde põhjenes silbi vokaalolluse pikkusel; välteastmeid eraldati ainult kaks: lühike silp, mis vajas hääldamiseks ühe ajaühiku (*chronos prōtos*, ladina k. *mora*) ja pikk, mis nõudis neid kaks. Vokaalolluselt lühikese silbi muutsid pikaks mitu järgnevat konsonanti.

Mitme sama- või eripikkuse silbi ühinemisel kujuneb rütmilis-meetriline ühik — värsijalg; silbi vältetegurile lisandub rütmi (nõrk) rõhutegur. Rõhk võis langeda kas pikale või lühikesele silbile, harilikult aga langes esimesele pikale; säärast rütmirõhulist silpi värsijalas nimetati tõusuks, teisi — langusteks. Mitu korduvat värsijalga moodustasid kooloni, mitu või üks koolon lõpliku iseseisva rütmilis-meetrilise terviku, värsi.

Antiikluule värsidest kõige kuulsam on heksameeter; see koosneb viiest daktülist ja lõpus ühest spondeusest, kusjuures viimane võis lühineda ka trohheuseks. Värsi nelja esimest daktülit võis igäüht asendada spondeusega; viiendas jalas sündis see harva ja erakorraliselt. Kogu värsi üldvältus jäi ikkagi püsivaks 24 (või 23) moorale. Põhiskeemis

∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ | ∪ ∪ ∪ | ∪ ∅

võimaldas daktülite asendamine spondeustega värsile 32 erivarianti asenduste arvu ja koha järgi; variantide tarvitavus oli

eri autorite juures väga erinev: Homeros eelistab näit. daktüülilisi, Vergilius seevastu spondeustega värsse.

Heksameeter oma suure pikkuse tõttu ei olnud pidev värsirida, vaid jaotatud sisemiste pausidega (1 moora) kaheks või kolmeks kooloniks. Pausid tehti lausemõtte põhjal sõnalõpu järel; kui nad sattusid värsijala sisse, nimetati neid lõigeteks (*tomè*, ladina k. *caesura*), kui värsijalgade vahele — diereesideks. Viimaseid püüti vältida, sest et nad liiga isoleerisid üksikuid värsijalgu. Kõige harilikumad lõiked olid värsi keskel, 10 või 11 moora järel, s. t. kas pärast kolmanda värsijala tõusu (*penthemimeres*) või sama värsijala esimest langust (*katà triton trochaion*). Lõike nihkumisel ettepoole tehti värsi teises pooles tasakaalustav lisalõige või dierees.

Nende võrdlemisi lihtsate meetriliste vahendite juures oli vanal heksameetril siiski lõpmata palju stiililiste ja rütmiliste efektide võimalusi. Värsitehniliselt võib neid võimalusi liigitada kahte rühma: värsijalgade vahelduse ja tsesuuride abil.

Värsijalgade vaheldus hoidis kõigepealt ära heksameetri langemise alatikorduvaks samaks rütmimotiiviks. „Iliase“ esimeses 100 reas on rakendatud 19 värsivarianti! Teiseks andis see võtte laialisi võimalusi rütmisümbollikaks: kiiretlangevad lühikeste silpidega daktüülid rutu, liikumise, kirevuse kujutamiseks, rasked tasakaalukad spondeused massiivsuse ja aegluse kujutamiseks, laiaks kirjeldamiseks.

Tsesuuride abil saavutatud efektid on vahest veelgi kaaluvamad. Kõigepealt jällegi paremused värsivahelduse mõttes. Edasi võimaldas tsesuur ühes ja samas värsis radikaalselt vaheldada rütmi: esimene värsipool algas tõusuga, oli langev — teine aga algas langusega, oli tõusev; esimene osa lõppes tihti tõusuga, teine alati langusega. Mõtterõhuliste sõnade vastava paigutamiseega oli võimalik taotella lugematuid nüansse. Lõpuks oli tsesuuril ka see mõju, mis on pausil hästimõõdetud muusikas ja retoorikas: teatavate muljete allakriipsutamine, tugevdamine järgneva vaikusega.

Üheks eriliseks efektiivõimaluseks oli ebatavaliste värsivariantide teadlik tarvitamine; näit. „spondeiline värs“, milles viiendat värsijalga täidab spondeus, on rabav oma erakordse lõpuga.

Vanakreeka keel polnud siiski täielikult paindlik heksameetrile, vaid värsitarvitajad olid sunnitud võtma mitmesuguseid prosoodilisi ja meetrilisi „vabadusi“ — silpide vägivaldseid lühendamisi, pikendamisi, kokkutõmbamisi, kaheksjagamisi jne.

Võrdlemisi vaba oli värsi esimese jala täitmine. Need vabadused saavad suuresti õigustust asjaolust, et kreeka heksameetri esitus oli esialgu vist laululine; kõnelise värsi seisukohast peab sellistesse hädavõtteisse suhtuma palju nõudlikumalt.

Heksameetrid ei liitunud isekeskis stroofideks, küll aga moodustas värss kombinatsioone teiste värssidega. Tähtsaim säärastest kujunditest on nn. eleegiline distihhon, koostatud ühest heksameetrist ja teisest pentameetrist.

Sõna-sõnaline tähendus „viimõõduline“ on pentameetril väära traditsiooni tõttu; tegelikult on värsil nagu heksameetrilgi kuus jalga. Ainult on kummaski värsikoolonis lõpudaktül lõigatud ühesilbiliseks pikaks jalaks; äralangenud osa keskel asendab 2-mooraline paus:

⋄○○ | ⋄○○ | ⋄ || ⋄○○ | ⋄○○ | ⋄

Pentameetri vaheldusvõimalused on palju väiksemad heksameetri omadest: lubatud oli daktüli asendamine spondeusega ainult esimeses värsipooles — seega vaid 4 varianti. See vaheldusvaesus ei saa siiski muutuda ühetoonilisuseks, sest pentameeter vaheldub alati heksameetriga. Teiselt poolt on värsile endale kujunenud just ta rütmi-iselaadile sobiv ülesanne — paarisvärsside kaupa mõtete lõpuleviimine.

3.

Esimeseks võõrkeeleks, mis püüdis rakendada kreeka heksameetrit omale materjalile, oli ladina keel II sajandil e. Kr. (Ennius). Ületoomine oli ühenduses tuntavate raskustega, mis tingitud ladina keele erinevustest; neist erinevustest tuli mõnesid põikuvaid jooni ka heksameetrile. Laenatud Aleksandria poetidelt, oli see heksameeter märksa rafineeritum Homeroose omast; kuldse ajajärgu meistrid tõtsid värsi kunstikõrgust veelgi. Silmapaistvamaks jooneks ladina heksameetris on spondeuse rohke tarvitamine.

Artistliku täienemise kõrval käis aga tähtis muutus värsi materjalis: sõnarõhk hakkas end rütmis maksma panema. Algul ei toonud see veel konflikti meetrumpärase rütmirõhuga, vaid mõlemad rõhud sobitati ühte. Kuldsel ajastul aga on faktilised lahkuminekid juba väga silmatorkavad. On kaks seletust, kuidas roomlased ise lahendasid selle vastuolu: ühtede arvates ignoreeriti sõnarõhku ja püüti just teadlikult muljeid rõhkude kontrastiga; aga tõenäosem on vaade, et lugemisel nihutati rõhk rütmitõusu kohalt ära sõna-aktsendile, oli vastav silp siis kas pikk või lühike.

Barbariseeruv ladina keel näitas edaspidi igatahes värsistamise kiiret kaldumist aktsendi alusele. Sama süsteemi võttis omaks ka enamik ladina tütarkeeli ja germaani keeled.

Meie seisukohalt huvitaks loomulikult eeskätt saksa keele kohandumine heksameetriga, sest siitkaudu tulid meie esimesed põhimõtted ja laenud. XVI sajandil oli Saksas veel katseid heksameetrit rajada vältusele („tooreskvantiteeriv värss“ jt.), kuid need keele iseloomule vägivaldsed süsteemid kõrvaldas lõplikult Opitz'i värsiõpetus. Selle järgi loetakse antiikvärsi pikale silbile vastavaks saksa rõhuline ehk raske silp, lühikesele — rõhutu. Mõned erikatsetused välja arvatud, maksab see käsitus saksa antikiseerivas värsis tänapäevani.

Teistes uutes keeltes, milles on välteoludel suurem tähtsus kui romaani ja germaani harudes, käis värsipruuk algul täiesti viimaste järgi. Hiljem hakati siiski tähelepanu omistama keelte headele dispositsioonidele kvantiteeriva värsi jäljendamiseks. Soomes üritati seda juba XIX sajandil; tippsaavutuseks on Otto Mannise Homeroose-tõlke a. 1913—1925, teostatud tubli klassilise filoloogi, professor O. E. Tudeer'i õhutusel ja õpetusel. Ka ungarlastel on Homeros kvantiteerivas värsitõlkes ammu käes, viimati professor Josef Kempf'i sulest (a. 1897) — asjatundjate arvates värsitehniliselt parim kõigist selletaolistest.

Eesti keelgi jagab osalt neid eeldusi, mida meie kaks sugu-keelt juba kunstvärsitehnikasse rakendanud. O. Loorits oma grammatikas 12 aastat tagasi on ses suhtes isegi väga lootev: häälikute pikkuse vaheldus olevat eesti keele „suurim ja omapäraseim rütmiline väärtus, mis on arenenud nii täiuslikult ainult mõnes harvas muus keeles“, ja olevat „arusaadav siis, miks kogu meie esteetiline keelekultuur väljendab nii ilmekalt häälikute pikkuse printsibi instinktiivset ja järjest teadlikumaks muutuvat arendamist“ (lk. 7). Meie ei võta neid ilusaid sõnu lähtekohaks, vaid seame küsimuse esialgu keskuseks, millele viivad välja vaatejooned meie eriprobleemi tegelikust esinemisest eesti teoorias ja värsis.

4.

Kõnelda eesti värsiteooriast enne meie omariikluse aega saab ainult väga tingimuslikult. Algatused, mida selle nime alla julgeks paigutada, on väga väheütlevad ja võõraste muustrite järgi; veel vähem on nad tulnud arvesse meie luuletajate koolitamisel. Öeldu maksab esijoones heksameetri ja distihhoni kohta. Nende värsivormide rakendajaiks on meil olnud peamiselt akadeemilise haridusega isikud, õppeallikaks vastavalt üli-

kooli ja saksa-vene gümnaasiumi kreeka ja ladina keele stuudium, eeskuju-andjaiks selle kõrval ka saksa vastavad kirjanduslikud tooted või akadeemilised juhuluuletused. Eesti värsiteooria säärastel eeldustel — see sai kujuneda ainult nende kogemuste tõlkimiseks uude keelematerjali.

Esimene selle sammu tegija oli estofiil P. H. v. Frey. Rosenpläneri „Beiträge'de“ II vihus (1813. a.; lk. 15—43) ta avaldas kirjutise „Ueber die Ehstnische Poesie“, milles selgitab ja propageerib eesti keeles pakunduvaid võimalusi keerukamate värsivormide, muude hulgas ka heksameetri ja distihhoni rakendamiseks. Arutlusi saadavad rohked näidekatsetused. Ulatuslikumalt vaatleb Frey eesti prosoodiat aasta hiljem, „Beiträge'de“ IV vihus (1814): „Ueber die bisherigen Versündigungen wider die Regeln der Poesie in der ehstnischen Sprache“. Vaatekohad on täiesti Opitz'i silprõhulisele värsile põhjendatud; selle raamides leiab Frey eesti keele väga värsipaindliku olevat: „Eesti kõigis mitmesilbilistes sõnades asub rõhk teatavasti mitte mujal kui ainult esimesel silbil. Seega on iga kahe-silbiline sõna trohheus ja iga kolmesilbiline — daktül“ (Beitr. IV, lk. 7). Spondeilisi, anapestilisi ja jambilisi värsijalgu ei saa luua teisiti, kui juurde kombineerides ühesilbilisi pikki, lühikesi või ancipites lisasõnu (Beitr. II, lk. 40; IV, lk. 4).

Frey ei arvesta rõhu kõrval vältust, ja sealgi, kus ta seda teeb (1-silb. sõnade juures) segab ta mõlemad ära. Eksimusele juhiti tähelepanu juba kaks aastat hiljem sama ajakirja veergudel, retsensioonis Frey artikli kohta (Beiträge VI, 1816; lk. 11 jj.). Arvustaja väited on üsna paljutöotavad: „Silpide rõhk ja vältus on kaks täiesti erinevat asja, ja kuigi rõhk harilikult asetatakse pikale silbile, ei järgne sellest sugugi, et kõik rõhuta silbid on lühikesed“ (lk. 19). Retsensent on tänapäevasele tõele väga lähedal, kuid ta ei saavuta seda siiski mitte, vaid libiseb tagasi Opitz'i rõhureeglitesse: „Et kõigil mitmesilbilistel sõnadel on esimesel silbil rõhk, siis on seda silpi võimatu lühikesena tarvitada“ (lk. 24). Paranduse tegelik kasu oleks heksameetri suhtes olnud aga küllalt suur: spondeus sai võimalikuks ka ühesõnaliselt, värssi oleks võidud mahutada 4- ja 5-silbilisi sõnu. Kui edu oleks ära kasustatud ja veel edasi arendatud, poleks XIX/XX sajandi heksameeter meil jäänud nii vormivaeseks, kui ta nüüd on.

Teoreetiline huvi eesti prosoodia vastu vaibus pärast seda esimest elevust kauaks. 1840. a. paiku pidas Faehlmann tarvili-kuks värssidega tõestada, et eesti keel on heksameetrivõimeline; sajandi lõppveerandil tegi seda J a a n B e r g m a n n uuesti.

Viimaselt on meil ka käsitlus heksameetri teoreetiliste aluste üle: „Luuletuskunst. I Lühike õpetus luuletuse koorest“ (Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat VI, 1878). Selgub, et Bergmann on konservatiivsem Opitz'i järglane kui „Beiträge'de“ arvustaja 60 aastat varem. Ta leiab silbil kaks omadust — pikkuse ja rõhu; edasi on seisukohavõtt teadlik: „Pea märkame, et silbi rõhk enam mõjub kui silbi pikkus. Sellel kombel võime silpised kahte jakku jautada: kergetesse ja rasketesse. Iga silp aga, kelle pääl rõhk on, loetakse raskeks silbiks, olgu siis ta loomult pikk või lühikene. Seega näeme: üksi rõhu pääle vaadates võime eesti keeles veerevaid värssisid luua ning ilmale tuua“ (lk. 37). Eelkäija probleemi-ümbertöötamist Bergmann ei tunne: et ka rõhuta silp võib värssis pika silbina arvesse tulla; vastavalt sulleb Bergmann teoreetiliselt välja ühesõnalise spondeuse ja 4-—5-silbilised värssisõnad.

XX sajandi eesti kahes senises poetikaraamatus on heksameetri käsitluses jõutud enam-vähem õigete üldseisukohtadeni.

1920. aastal ilmunud Karl Petersoni „Lühike kirjan-duse teooria“ pühendab oma suure konspektiivsuse juures siiski rohkesti tähelepanu värssistamise põhimõtetele. Heksameetri ja pentameetri seisukohalt on see käsiraamat esimene katse käsi-tella neid värssse kui antiikseid resp. antikiseerivaid.

Autor leiab mitte ainult, et antiikvärss on koostatud vältuse alusel, vaid ta näitab ka eesti keele dispositsioone meetrilisele süsteemile. Üksikasjalisi vaatlusi keele välteolude kohta on osalt toetatud isegi foneetiliste uurimismaterjalidega (L. Kettunen: Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt). Kuid need andmed on raken-datud väga ebaratsionaalselt ja vildakult. Autor märgib täiesti õieti, et meetriline värssisüsteem oma seadustes langeb suuresti ühte meloodia rütmioetega, kuid samas arvutab ta silbipikkusi puhtmehaaniliselt tähe-välte statistika alusel, hoomamata vokaalolluse kandvamat osa muu-sikas ja ka silbis üldse. Tervitatavate põhimõtete muljet Petersoni käsiraamatus rikuvad alatised eksimused ja saamatused definitsioonides ja väidetes.

A i n e l o - V i s n a p u u „Poeetika põhijooni“ (1932), kuigi mitte algupärane, on meie poetikakäsitlustest seni ainuke moodne; ta on võrdlemisi hea ka heksa- ja pentameetrit puudu-tavas osas. On õieti välja tõstetud nende värssivormide kvanti-teediline alg-iselaad, on ka eesti jäljendustelt nõutud tugine-mist samale põhimõttele: „tulevasil luulemeistreil aga [olgu] ülesandeks korraldada ja rütmistada eesti luulet ka völdete sei-sukohalt“ (Visnapuu, lk. 139). On katsutud algatada mingit eesti prosoodiat, mis küll ei saa anda tegelikku kasu, suudab aga siiski panna mõtlema.

Prosoodias on meetoodiliselt naaldatud antiikprosoodiale, vastavalt on antud õige tähtsus silbi vokaalollusele — suur paremus võrreldes Pe-

tersoni absurdse vältestatistikaga. Üksikasjus on käsiraamat, nagu mujalgi, eksimustega. Näit. vääratakse lk. 128 „*versus catalecticus in syllabam*“ seletusega: termin ei tähenda seda, et lõpuvärsijalas puudub üks silp, vaid öieti vastupidi, et see värsijalg on lõigatud üheks silbiks; mõiste õige vaste on *v. catalecticus in bisyllabam (e. duas syllabas)*. Hämmostava lihtsameelsusega näidatakse pentameetri ehitust: „Nagu skeemist näha, pentameeter koostub neljast daktülist. Viies värsijalg saadakse nõnda, et keskele (teise daktüli järele) ja lõppu neljanda daktüli järele lisatakse üks iseseisev pikk silp“ (lk. 129). Teine peaaegu samasugune komistamine on sattunud ka heksameetri kohta.

Heksameetri ja distihhoni eesti värsiteoreetilise esinduse bilansiks peame panema: jõudmine põhimõtete kaalumisele ja tulusaile soovidele ilma midagi otsustavamata andmata. Meie tulevastele poetikameistreile või eriküsimustest huvitujaile on siin jäänud ülesandeks — kõike otsast peale uuesti teha. Välja tuua eeskujunormid ja nende paremused, valmis töötada mingi eesti prosodia või selle asendus, otsustada põhimõtted; kõige juures alati esikohalist tähelepanu värsiastetiekale! Alles siis saab teooriale osaks õnn, et praktika talle hakkab järgnema.

5.

Esimene heksameetriline tõlketööde Eestis on veidi varasem värsiteoreetilise huvi ärkamisest; katsetus on ka oma laadilt nii-öelda eelvärsiteoreetiline. Õpetatud Eesti Seltsi käsikirjakogus (ERA, GEG-EH 65, lk. 141—144) on säilinud XVIII sajandi lõpu tunnustega „*Versuch einer ehstnischen Übersetzung des ersten Gesanges der Homerschen Odyssea*“, sisaldav 53 rida. Ajaliselt langeb käsikiri ühte nähtavasti Saksa värske tõlkepuhanguga XVIII sajandi lõpupoolele (Voss jt.). Tõlge on õige sõna-sõnaline; värsitehniliselt aga võimatult kaootiline — värs enamasti 7-jalaline, daktül ebapuhas, reeglipäraseid heksameetreid üldse ainult 3. Segadus algab juba esimestes ridades:

Võtta öelda mul sedda meest, Musa, kes palju katsund, kes saggedast ärraeksinud, kui Troja, sedda pühha linna, tema ärrarikkus.

Järgmisele tõkelisele heksameetrile satume alles ligikaudu sajand hiljem — Jaan Bergmanni koolipoisikatsetuses „Hiirte ja konnade sõda“. Räägitakse, et Bergmann olevat need värsid teinud vastudemonstratsiooniks ühe kaasõpilase pilkavale märkusele: eestlastel olevat ainult üksainus heksameeter. Laul ilmus 1879. aastal ka trükis (Meelejahutaja 1879, lk. 266—276), kokku 305 rida. Peale selle kavatses Bergmann eestindada mõlemat Homeroose eepost; huvide kaldumise tõttu Piibli tõlkimisele suutis ta toime tulla ainult „Odysseia“ viie lauluga. Ajaliselt kõige varemmini publitseeriti üheksas laul — Eesti Üliõpilaste Seltsi I albumis (1889), edasi järgnesid samades albumites kaheteistkümmes (II, 1894), esimene (VI, 1901) ja teine (VII,

1902) ning pärast tõlkija surma kolmas laul „Eesti Kirjanduses“ (1916). Kõik viis laulu, kokku 2393 rida, on ära trükitud (mõningate parandustega) „Jaan Bergmanni laulude“ teises trükis (1923), samuti ka „Hiirte ja konnade sõda“. Vähemaid palasid on Bergmann tõlkinud ajakirjadele, muu seas ühe ka Horatiuselt.

Peale Bergmanni pole meil teisi „Odysseia“ tõlkekatsetaid, välja arvatud Linda Metslangi pisiüritused tekstinäidetes Th. Zielinsky „Vana-Kreeka kirjandusele“ (12 rida, lisaks mõned värsid „Iliasest“).

Homerose teist eepost „Iliast“, on tõlgitud juba ulatuslikumalt, kuid tõlked kuuluvad palju hilisemasse aega. Jaan Jõgeveri tõlge käesoleva sajandi teisest aastakümnest on jäänud käsikirjaliseks (EKS-st deponeeritud EKLA-sse, nr. 19—20); avaldatud on ainult palasid koolilugemikkudes (A. Raua jt.). Käsikiri sisaldab „Iliase“ 16 laulu — kokku 10 155 rida.

Villem Grünthal-Ridala tõlge pole vist kavatsatudki suu-remamahuliseks; ilmunud on „Iliase“ esimene laul („Eesti Kirjandus“ 1917), 607 rida.

Kaasaegseist on peaaegu terve „Iliase“ tõlkinud Jaan Lõo; käsikirjast on pool trükivalmis, trükkimineku aga pole seni kuuldavasti võimaldatud tõlke värsitehniliste erakordsuste tõttu. Tõlkija on allakirjutanule oma värsse kasustada andnud, — seisukohavõtt järgneb hilisemates sidevustes.

Värsitehniliselt kuuluvad need katsed, Metslang ja Lõo välja arvatud, kõik täiesti ühte tüüpi ühiste puudustega. Tüübi olujooned selguvad juba paari värsi kõrvutamises; olgu seejärel võrreldud „Iliase“ ainult kaht algusrida. Veel reljeefsemaks kujuneb pilt, kui võrdlusse juurde tõmmata kaks klassilisemat võõrtõlget, Mannise ja Vossi oma. (Kreeka algtekst on kerguse mõttes toodud ladina transkriptsioonis.)

1. rida:

Hom.	<u>Mênin</u> a	eide	thela,	<u>Pelleiadeo</u>	<u>Achillēos</u>
Jõg.	Laula, oh	jumala	tütar, A	chilleus	Peleidese viha,
Rid.	Laula, oh	jumala	tar, Pee	leidi Achillese	viha,
Metslang	Kuuluta	mulle, oh	Muusa, Pe	leides Achillese	vaenu,
Lõo	Raevust	laul jumal	tar poja	Peleusi	loo, Akhi leusi,
Manninen	<u>Kertoos</u>	<u>taivaha</u>	<u>tar viha</u>	<u>Peleun</u>	<u>pojan Akhilleun</u>
Voss	Singe den	Zorn, o	Göttin des	Peleiden	Achilleus

2. rida:

Hom.	<u>u</u> l <u>o</u> m <u>e</u> n <u>h</u> e	<u>m</u> yri	<u>A</u> ch <u>a</u> i <u>o</u> i <u>s</u>	<u>a</u> l <u>g</u> e	<u>e</u> t <u>h</u> e <u>k</u> e <u>n</u> .	
Jög.	Hukkavat,	mis tõi A	haia	rahvale	tuhanded	hädad.
Rid.	Hullu, mis	tuhandid	ohtusid	achai	lastele	saatis.
Metslang	Hukkavat	vaenu, mis	valdas a	chailasi	ääretul	piinal.
Lõo	häävita	vast, mis	tõi hädi	otsata	Akhaia	rahval.
Manninen	Turmio	kas tuhat	t u s k a i n e n	uro	hille	Ak haian.
Voss	lhn,derent	branntden	Achaiern un	nennbaren	Jammer er	regte.

Silmapaistvaim puudus meie tõlkevärssides on sama, mis ähvardas juba esimest kreeka heksameetri kohandajat Enniust: värsijalad on üksteisest isoleeritud selle tõttu, et sõna algus peaaegu alati langeb kokku värsijala algusega, sõna lõpp värsijala lõpuga. Homerose juures näeme vastupidist: värsijalad on tihedalt üksteisesse põimitud; sama on püüdnud teha ka Manninen ja eesliidete abil isegi Voss. See nähtus on kõige tüütavamaks jooneks meie tõlgetes — ja kahjuks on ta seni paratamatu.

Teiseks puuduseks, mis küll ülalesitatud värssides väga silma ei paista, seda rohkem aga mujal, on raskused tsesuuriga. Meie värss ei saa kätte loomulikku lõiget, vaid ta kas jätab selle üldse ära (vrd. v. 2. Jõgever, Ridala) või loob tsesuuri kunstlikult, asetades kolmanda jala viimsesse langusesse ikka mingi ühesilbilise sõna (ja, kes, mis, kui, et jne.). Sel teel ei kaota tsesuur mitte üksnes täielikult oma efektiivõimalusi, vaid muutub üldse illusoorseks. Tõlkijate eelistused tsesuuri suhtes meil erinevad: Bergmann ja Ridala kasustavad kunstlikku lõiget, Jõgever enamasti jätab värsi hoopis tsesuurita. Lõikepahe on ühenduses eelmise puudusega ja nagu seegi esialgu paratamatu.

(Järgneb.)

A. Miks.

KIRJANDUSE ÜLEVAADE.

Peet Vallak: **Armuleib**. Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus, Tartu, 1936. 246 lk. Hind 3 kr. 50 s.

Millest Peet Vallak jutustab selles uues novellikogus? Sellest, missuguste raskustega nn. ärksamatel maanoortel tuleb võidelda seltsitegevuse rajamise ning arendamise juures („Kuldaväärt mees“); sellest, missuguse külma hoolimatusega rikastub vanakraami-kaupmees õnnetusse sattunud kaasinimeste kulul („Teise eest“); sellest, kuidas suure

suuga kiitleja võib inimeste silmis tubli töömehe kuulsuse omandada, kuidas aga inimestel pikapeale silmad avanevad ja kiitleja saab teenitud palga („Piitsametsa veltveebel“); sellest, kuidas inimesed töötavad ja ehitavad üha sõjateede ääres, hädaohu võimalusest teadlikud olles, kuid seda unustades, sest „muidu poleks neil midagi purustada ja hävitada, kiidelda ja hoobelda, aumärke ja ausambaid pälvida, kes kord avavad sõja avarad väravad“ („Sõjateedel“); sellest, kuidas inime- vened võõrsil igatseb oma kodumaa järele ning ihkab kodumaal vähemalt surragi, kui ta seal enam ei saa elada („Suure tamme all“); ja sellest, kuidas töövõime kaotanud rauk peab vaeva nägema leiva-suutäie pärast, et mitte nälgida surra („Armuleib“). Novellide sündmustik toimub meie maaoludes, mida autor tunneb ja millede huvitavaid külgi ta oskab alati tabada; erandiks on vaid kaks ridadearvult lühemat novelli, milledest ühe tegevuspaigaks on linn („Teise eest“), teise sündmustik aga areneb kaugel Siberis, suurte jõgede ja legendike maal, olles siiski tihedas seoses eesti mulla ja maaeluga, mis kaugustesse peegeldub luuleliselt kullasäralisena, kaunitl meeoluküllasena.

Vallaku vastne novellikogu on vaimulaadilt tugevasti didaktiline, mis paiguti tekitab teatavat kuivust („Kuldaväärt mees“, „Piitsametsa veltveebel“), tehes sündmustiku laisalt venivaks, põimides sellesse paiguti oma pikkusega tüütama kippuvaid arutlusi. Novellis „Teise eest“ omandab didaktiline moment odava seiklusjutu kõmulise kõrvalmaigu, opereerides võtete ja mõjustustega, mis harilikult on omased aja- viitekirjandusele. Novellis „Sõjateedel“ aga süveneb õpetlik kallak mõtetiheduseks, filosoofiliseks vaatluseks; novellis „Suure tamme all“ soojeneb see lüüriliseks helluseks, et novellis „Armuleib“ kaduda kunsti- küpse ainekäsitlese varju, olles küll veelgi aimatav, kuid mitte enam selgesti märgatav.

Vallaku tugevamaks küljeks on alati olnud kujude loomine; ka kõnesolevas novellikogus on kõige meeldejäätavamad need inimesed, kelle ümber keskendub kord enam, kord vähem tihe sündmustik. Kui näit. „Kuldaväärt mehe“ või „Piitsametsa veltveebli“ sündmustekäigust ühe- ja koguni kahe- või kolmekordse lugemise järel kuigi palju ei taha meelde jääda, siis püsib ainukordsegi lugemise järel meeles esimesest novellist Rääts, kelle „südamel jätkus kipitamist laia maailma kõigiks asjaks“ ning Peeter, kelle ilmvaade väljendub lauses: „Las mets põleb pealegi, mis niisugused asjad temasse putuvad“; teisest novellist aga „veltveebel“ ise, — üks mällusööbivamaid kujusid kogu raamatus oma jõhkra isekuse, hoolimatuse, enda maksmapanekutahtmise ja kelkimis- himuga: huvitavamaid kujusid Vallaku toodangus üldse, paras paarik Lui Ränneldile novellikogus „Teod pahurpidi“.

Novelli „Teise eest“ peakuju jätvad natuke šabloonilise mulje, novellid „Sõjateedel“ ja „Suure tamme all“ paeluvad pigemini oma ideelise ja meeleolulise külje kui tegelaste kujutusega; kõige ümmargusem, kompositsiooni mõttes kõige terviklikum on niminovell „Armuleib“, kus kõigis üksikasjus plastilised tegelased, küllaldaselt tihe sündmustik, mitte esiletükkiv, kuid selgesti tajutav sümpaatne tagamõte ja vormi sujuvus moodustavad ilusa terviku.

Üksikult võttes on igal novellil oma voorused, mis teevad novelli- kogu nauditavaks, olgu siis voorusteks õnnestunud kujud, huvitav mõte, heldimust tekitav meeleolu või meeldiv tendents. Tervikuna pole „Armuleib“ küll nii vaimukalt sädelev kui Vallaku eelmine novellikogu „Teod pahurpidi“, see-eest aga tundub siin paiguti rohkem küpse sügavust, väga tõsiselt ja mõtlevat suhtumist elunähtustesse ja inimestesse. „Armuleib“ on möödunud aasta novellitoodangus väljapaistvamaid ja meeldivamaid raamatuid; see on dokument, mis peegeldab eesti maastikku, eesti inimest ja eesti inimese mõtte- ning tundelaadi nii halvast kui heast.

M. Sillaots.

Jugoslaavia mägismailt. Sloveeni, serbia ja kroaatia novelle. Valinud ja sloveeni, serbia ja kroaatia keelest tõlkinud Bernhard Linde. Kirjastus „Varak“, Tallinn, 1936. 167 lk. Hind 2 kr.

Kuigi mõningaist ajasuundadest ettevaatlikuks tehtud A. H. Tammsaare lausub pettumusega, et „ainelised kaubad on tänapäeval üldinimlikumad kui vaimsed“ ja „aine on rahvusvahelisem kui vaim“, peab siiski mõönma meil seni taotletud vaimset üldinimlikkust ja vaimuvaradegi vahetust vähemalt ilukirjanduslikkude tõlgete kaudu. Meie senised tõlked aga, peale arvukate tõlgete soome keelest, on enamikus suurrahvaste, nagu saksa, vene, hiljem prantsuse ja inglise kirjandusest. Need euroopaliku kirjanduskultuuri väärtuste tõlked on viljastanud meie kirjanduskunstilist oskust, on harjutanud lugejais kirjanduslikku huvi ja teritanud teoste kunstilist väärtustamist. Kuid teataval määral on need olnud ikkagi — peale üldinimliku osise — veidi teissugustest oludest pärit, käsitledes inimesi ja nende vahekorrdi üksikasjus mitte väga meikohaselt. Viimasel ajal ongi sügenemas väikerahvaste paremate kirjandustoodete tõlkeid, inimlikult meile lähemaid. Slaavi rahvaste aktuaalse kirjandusega on meid seni ühenduses hoidnud B. Linde, kelle vahendusel on ulatunud meieni poola, tšehhi, käsitletavas valimikus juba kaugemate slaavi väikerahvaste — sloveenide, serblaste, kroaatide kaasaegseid kirjanduslikke eneseavaldusi.

Tavalise lugeja huvi kohalt jääb kõrvalküsimuseks, kuivõrd valitud autorid on vastavate rahvaste kirjanduses esinduslikud, sest lugejat huvitavad enne kõike nende poolt kujundatud inimesed, elu ja olud. Sel alal aga ilmneb kohe, et ka vaimsed kaubad on väga üldinimlikud ja ainult olusuheteile vastavalt ühes kohas nii, teisel pisut teisiti otsitakse ja leitakse (või ei leita) „õigust“ ja „õiglast kohtunikku“, kandes varakult „kurja kogemust oma küürus seljal“, nagu sloveeni Ivan Cancar'i novellis peremehe-instinktidega sulane Jernej, kes ei osanud aegsasti asuda tulusasse vahekorrdi inimliku ja jumaliku õigusega.

Ivan Cancar näib olevat vaheda ja lühidase sõnaga, terav ja tabav tähelepanija, humaanselt-objektiivse mõistmise põhjaga. Peale „Sulase Jernej ja tema õiguse“ ilmneb see veel Cancar'i selgest, lühi- ja lõikavasõnalisest lapse iseloomustusest lühijutus „Kärbsed“. Nüüdse abielu-probleemaatika alal osutab suurt penetratsiooni põhisuhtumiselt ja meelehäällestuselt resigneeruv, pisut närviline ja haavunud serblane Gustav Krklec oma fragmendilises „Nii on elukäik“. Maastikult, rahvaste poolest, elutingimustelt ja eriti kultuurilt mitmepalgne Jugoslaavia, kus teravasti ristlevad ida ja lääne kultuurkonnad, lausmaa moodselt-euroopalik ja mägismaa algne olund, esineb meile eripäraseina tunduvais iseloomudes ja oludes, nagu P. Petrovič'i „Tema“ tüüpides, Vorka—Škurkla Iljič'i loos „Ema“, D. Angjelevič'i jutustuses „Seakarjus“. Türgi-muhamedi, ida-ortodoksaalse ja lääne-katoliikliku võimu ja vaimu kokkupõrkeid kujutab Ivo Andrić huvitavas „Vangimajas“. Proletaarsuse lohutamatut eluraskust õhkub Janka Leskovar'i „Koduta“ kaubareisija loost ja Marijan Jurkovič'i ülirkurvast „Kaheksateistkümnest aastast“.

See kunstiliselt, samuti loetavusväärtuselt huvitav valimik annab lugejale elavalt kujundatud pildi Jugoslaavia elust-olust. Kaanekaunistus, kuigi see võib-olla on eriomaselt jugoslaaviline, võiks meie oludes kas puududa või olla parem.

Osv. Kukkur.

Riigi Statistika
Keskbüroo väljaanded

Kuukirja

„Eesti Statistika“

sisu koosneb kahest osast: esimeses tuuakse üle-vaatlikke artikleid andmetega kõigist tähtsamaist Eesti elu nähtusist, teine osa sisaldab tabeleid andmetega kaubanduse, tööstuse, rahanduse, rahvastiku, tervishoiu jne. kohta.

Ilmub 12 numbrit aastas à 1 kr. 50 s.

Aastatellimine 15 kr.

Aastaraamat

„Eesti Põllumajandus“

annab põhjalikku ülevaadet ja analüüsi põllumajanduse tootmisoludest, toodangust ja selle realiseerimisest.

Viimane, 1935. a. vihik, hind 3 kr. 50 s.

1936. a. vihik ilmub juunis s. a.

Aastaraamat

„Väliskaubandus“

sisaldab täielikumaid andmeid Eesti väliskaubanduse kohta üksikute kaubaartiklite ja riikide järgi.

Viimase, 1935. a. vihu hind 4 kr.

1936. a. vihik ilmub märtsis s. a.

1. III. 1934 Rahvaloenduse andmete

ilmunud neli vihku sisaldavad põhjaliku ülevaate meie rahvastikust; kolm esimest vihku on puht-arvulised väljaanded, neljas vihik sisaldab tekstilise ülevaate.

Vihk I „Valdade rahvastik“, hind 3 kr.

*. II „Rahvastiku koostis ja korteriolud“,
hind 3 kr.*

. III „Tõõharud ja leibkonnad“, hind 5 kr.

. IV „Rahvastikuprobleeme Eestis“.

*Iga teadlik loodusesõber tellib endale
populaar-loodusteadusliku ajakirja*

LOODUSEVAATLEJA

1937. a.

sellepärast, et „LOODUSEVAATLEJA“ on parim populaar-loodusteaduslik ajakiri, mis loodusesõbrale ja edasipiidjale kodanikule

- 1) toob huvitavat loodusteaduste alalt kodu- ja välismaalt;
- 2) lisab kirjutistele alati juurde selgitavaid jooniseid ja pilte;
- 3) püüab alati võimalikult hoiduda raskestimõistetavate rahvusvaheliste väljendite eest;
- 4) annab ülevaadet kodumaa loodusteaduste üldarengu kohta;
- 5) toob alati juhatusi vaatlemiseks ümbruse looduses, kodu- ja kooliaias;
- 6) arendab alati looduskaitse küsimusi ja kirjeldab looduskaitset väärivaid esemeid;
- 7) on seepärast alati oodatud külaliseks igale loodusesõbrale.

Ajakiri „Loodusevaatleja“ ilmub 1937. aastal endisel kujul ja suurusel. Kaheksandat aastakäiku ilmub „Loodusevaatleja“ samuti 6 korda aastas, kolm numbrit esimesel aastapoolel ja kolm numbrit sügissemestril. Aastatellijad saavad hinnata kaks kaasannet seeriast

„Juhiseid teadusliku töö korraldamisel“.

„Loodusevaatleja“ tellimishind on 1937. aastal ühes kaasannetega:

aastas	2 krooni 50 senti
poolaastas	1 „ 40 „
üksiknumbrid	ä 45 „

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised riigis. Postiasutiste kaudu on parim tellimisviis: tellimised saadetakse kohe viibimata edasi, nii et tellijail ei tule ajakirja saamist asjata oodata. Seepärast on „Loodusevaatleja“ talituse soov:

***Telligu kõik meie ajakirja üksnes
postiasutiste kaudu või otse talitusest!***

Asutistele, kel vaja arvet tõestusena, saadetakse arve kohe esimesel nõudm. „LOODUSEVAATLEJA“ posti jooksev arve on nr. 2249. Palume seda raha saatmisel silmas pidada.

Toimetuse ja talituse aadress on: **Tallinn, Koidula 34.**

Toimetaja ja väljaandja: **Dr. phil. G. Vilbaste.**

„TEHNIKA

AJAKIRI“ *Minuke tehnika ja tehnilise keemia ajakiri Eestis*

„TEHNIKA AJAKIRI“ ILMUB
INSENERIDE KOJA,
EESTI INSENERIDE ÜHINGU JA
EESTI KEEMIKUTE SELTSI
ÜHISE HÄÄLEKANDJANA

„TEHNIKA AJAKIRI“ ilmub kord kuus, vähemalt 16 lehekülge iga number. Iga aasta ilmub erinumber, mis pühendatud Eesti tehnilise keemia saavutustele.

„TEHNIKA AJAKIRJA“ ülesandeks on jäädvustada meie tehnikakultuuri saavutusi ja kavatsusi tehnika, tööstuse, ehitustehnika, majanduse ja keemia alal, ühtlasi ära märkides telste maade tähtsamaid sündmusi neil aladel.

„TEHNIKA AJAKIRJA“ sisu eest hoolitseb lalaldane inseneride, arhitektide ja keemikute pere.

„TEHNIKA AJAKIRI“ maksab aastas 5 kr., 1/2 aastas 2,5 kr.; üksik number 50 s. Välismaale 50% kallim.

„TEHNIKA AJAKIRJA“ kuulutuste hind on: 1 lk. 40 kr., 1/2 lk. 20 kr., 1/4 lk. 10 kr. Väliskaantel 50% kallim. Poolaasta ja aasta kuulutuste pealt hinnaalandus.

„TEHNIKA AJAKIRJA“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Tehnika Ajakirja“ talituse jooksev arve on Krediidpangas Tallinnas.

„Tehnika Ajakirja“ toimetus ja talitus asub Tallinnas

Vene 30, Eesti Inseneride Ühingu ruumes, tel. 431-35
Toimetaja kõnetunnid igal reedel kella 18 kuni 20

Ilmus müügile

H. Seppik'u ja E. Malmgren'i
Rootsis, Taanis ja Norras 25000 eks.
levitatud

Süstemaatiline esperanto keele kursus

Eestikeelne väljaanne.

Uus, huvitav, kerge ja lihtne meetod
võõrkeelte õppimiseks. Nõudke pare-
maist raamatukauplusist. Hind 75 s.

Meie kirjastusel varem ilmunud raamatud:

Kauplustele,
seltsidele ja
õpiringidele
hinnaalandus.

Arvisto, Täielik esperanto õppe-
raamat ühes võtme ja sõnas-
tikuga 1 kr. 50 s.

Vilho Setälä, esperanto kurso 40 s.

H. Rikand, Eesti-Esperanto tasku-
sõnastik 60 s.

H. Rikand, Esperanto-Eesti tasku-
sõnastik 80 s.

Tellimised saata: **F-A PAUL TAMVERK'I**
ESPERANTO KIRJASTUS, HAAPSALUS

Kõige loetavam ajaleht Lõuna-Eestis on

„Lõuna-Eesti“

- „Lõuna-Eesti“ loetakse igas Valga, Tõrva ja Valgamaa majas, talus ja peres.
- „Lõuna-Eesti“ toob oma lugejaile nii kodu- kui ka välismaalt kõiki värskemaid teateid.
- „Lõuna-Eesti“ on odavam ajaleht, seepärast tellib teda iga lõuna-eestlane.
- „Lõuna-Eesti“ rohke lugejaskonna tõttu on ta kuulustel suur mõju.

Tellimishind:

1 kuu postiga kr.	—.50
2 kuud „ „	1.—
3 kuud „ „	1.45
6 kuud „ „	2.75
1 aasta „ „	5.50

Kuulutuse hind:

Kuulut.-küljel 4 senti v. mm.
Lehe esiküljel 10 senti v. mm.
Lehe tekstis 12 senti v. mm.

Kaubandus- tööstuskoja Teataja

Ilmub kaks korda kuus

Toimetus ja talitus:

Kaubandus-tööstuskoda,
Tallinn, Pikk 20,
tel. 426-15.

Millest kirjutab

Kaubandus-tööstuskoja Teataja?

„Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ paneb erilist rõhku sisu mitmekesisusele, tuues ärialal teotsevale lugejaskonnale hulga väärtuslikku, populaarselt kirjutatud lugemismaterjali artiklite näol parimate majanduselu tundjate sulest kaubanduse, tööstuse, pangaja kindlustusasjanduse ning merisõidu alalt, eriti aga praktilisi näpunäiteid organisatsiooni korraldamise ja kauba ostu-müügi kohta. Edasi toob „Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ igas numbris ärimehele hädavajalikku informatsiooni turgude, kaubahindade, rahakursside, uute seaduste ja määruste ning paljude teiste igapäevases ärilises tegevuses lahendust nõudvate küsimuste kohta. Suurimat tähelepanu pöörab „Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ puuduste ning väärnähete selgitamisele meie maksusüsteemis ja uute kaubandusse ning tööstusse puutuvate seaduseelnõude refereerimisele. Samuti leiab Kaubandus-tööstuskoja tegevus ajakirja veergudel võimalikult täielist peegeldust, luues kindla ja vahetu ühenduse meie majandusliku parlamendi ja selle valijate vahel.

„Teataja“ on kõige loetavam ajaleht maal!

Ükski põllumees ei saa läbi ilma „Teatajata“, sest see on tema õige leht. Ta ilmub paraja sagedusega, kolm korda nädalas, ja kirjutab kõigest, mis põllumeest huvitab. Ta teatab sagedasti ja ülevaatlikult, mis sünnib laias maailmas, nii kodu- kui välismaal. Erilist rõhku paneb aga „Teataja“ muidugi uudistele ja kirjutustele, mis huvitavad põllumeest, nagu vastavad valitsuse korraldused, turuteated, nõuanded kõigilt aladelt jne. Peale selle aga sisaldab „Teataja“ rohkesti ka muud huvitavat lugemist. Selle hulgas on eriti hinnatud „Teataja“ jutulisia, mis toob põnevaid jutte ja romaane. Igas numbris 8 raamatulehekülge. Need jutulisid võib hiljem nägusateks raamatuteks kõita, saades nõnda koguka raamatukogu.

„Teataja“ suur uus-aasta uudis — uus kaasanne!

See on „Eesti Talu“, uus, üks kord kuus ilmuv põllumajanduslik eriajakiri, mille nüüd „Teataja“ kui kõige sobivama on vallinud oma kaasandeks. „Eesti Talu“ iga number on vähemalt 32 lk. suur, nõuab „Teataja“ tellijalt aga üsna väikest lisakulu. „Eesti Talu“ toimetajaiks on meie paremad eriteadlased, mille tõttu ajakiri pakub ka kõige väärtuslikumat igale põllumehele. „Eesti Talu“ võivad kaasandena saada need, kes „Teataja“ tellivad vähemalt 3 kuuks.

„Teataja“ lugemine on uskmatault kasulik!

Siin on tellimishinnad — kas pole nad tõesti soodsad?

„Teataja“ tellimishind:

„Teataja“ tellimish. koos „Eesti Taluga“

1 kuuks — 50 s., 3 kuuks — 1 kr. 50 s.,

3 kuuks — 1 kr. 70 senti

6 kuuks — 2 kr. 85 senti

6 kuuks — 3 kr. 25 senti

1 aastaks — 5 kr. 50 senti

1 aastaks — 6 kr. 25 senti

„Teataja“ tellimisi võetakse vastu igas postkontoris, „Teataja“ esindajate poolt ija ka otsekohe „Teataja“ talituses, Tallinnas, Pikk tän. 42.